

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIX. ÉVFOLYAM, 1939 JANUÁR

PATAI JÓZSEF: „MINT A NYÁJ PÁSZTOR NÉLKÜL...”

Soha sehol nem ért még népcsoportot katasztrófa olyan készületlenül, mint a mai magyar zsidóságot. Lelkiekben és anyagiakban egyaránt tájékozatlanul és vértetetlenül érte a csapás. És mert tekintete mindig csak *kifelé* volt fordítva és most onnan „hull-hull feléje a szitok, a röhej, a sugár”, bódultan érzi, hogy képzelt egeiből a földre zuhant. És mert mindig behunyta szemét, hogy ne lássa az „új eget és új földet”, csüggedetten és gyökértelenül lebeg a ledült világok közt tátongó űrben s nem lát sugárt, nem lát vigaszt.

„Mint a nyáj pásztor nélkül” bolyong a magyar zsidóság riadtan és fejvesztetten. Kétségbeesetten fel-emeli szemeit a „csúcsok” felé: honnan jó segítségem? És nem lát csúcsokat, csak lapos lejtőket, amelyeken minden ügye legurul, lepereg és a mélységekbe vész.

Az, akinek oltalma és sziklavára a belső hit, akinek a hagyomány szálai, láncszemei és imaszíjai kötik az életét a *Multhoz*, az ősi zsidósághoz és az, akinek szive-lelke tele van a *Jövő* bizodalmaival, a zsidó nép feltámadásának reményével, — történelmi idők nagy átmeneti perceinek, megváltó áldozatos messiási kor muló szenvedéseinek érezheti mindazt, ami most feje fölött dübörög. De mivel enyhítse a lealázottság kábulatát az, aki a *teljes asszimiláció* hazug mámorában örökre megoldódottnak tudta a zsidóság minden kérdését? Az, aki a zsidó nép testét szétdarabolt hullának látta, melyet ellep adögkeselyű és nincs ábrahámi vízió az elhessegető kézről, az örök Szövetségről és az éjben ragyogó csillagokról?

Most tárul csak fel ijesztő valójában a szakadék, melyet mesterségesen „ástak az előkelők”, *izolálva a magyar zsidóságot* testvéreitől, *lerombolva a világ előtt minden régi presztizsét*, melyet a szellem emberei szereztek számára.

„Mint a nyáj pásztor nélkül” céltalanul, szét-szórta bolyong, tévelyeg a magyar Izrael. És mintha nem is volna vihar és felhőszakadás, tovább folyik a *kolomposok játéka* képzelt dombjaikon, ahová, úgy vélik, nem jut fel se vész, se vízözön. Hiún csilinelnek csengőik nyelvél és magasra emelik ezüstgolyós szarvaikat. És nincs Ezékiel, ki a Kebár folyó mellett dörögné igéit cifra szarvak letöréséről, fel-fuvalkodott gögnek megalázkodásáról, hogy egyenlők,

egyek legyünk legalább a bajban, a szenvedésben. Folyik a régi játék *kifelé suttogó szavakkal*, amikor viharharang-nyelvvel kellene belekongatni a szivekbe: „*Tesuva!*” *Megtérés! Befelé élés! Számadás önmagunkkal.* Őszinte gyónás és mellverdesés: „*al chét*”, a bűnökért, miket elkövettünk a zsidóság ellen!

Mindenütt másutt a katasztrófa ezt eredményezte. A zsidóság őszinte *megtérését*, példátlan erőfeszítését és áldozatkészségét egymás testvéri segítségével. És itt a magyar zsidóság hallatlan hittagadással, *kitérési lázzal* reagált, míg az új Zsidótörvényjavaslat szét nem taposott a renegátsághoz fűzött minden alacsony reménységet. Mindenütt másutt komoly magabaszállást hozott a katasztrófa. És itt még mindig folyik a boldog sivatagi tánc az aranyborju körül. tapsra igazított tenyerekkel és festett jelszavakkal, mintha még ma is valóságok volnának a méltóságos elnökségek, kiválasztott „választmányok” és nem volna az egész zsidóság egy vérző test, tele sebekkel „minden fej beteg és minden szív sajog.” Ma sehol sincs már különbség orthodoxok és neológok, cionisták és nem cionisták között. És nálunk még mindig enunciaciókkal és denunciaciókkal akarják a zsidóságot megmenteni. Ki-ki azt a részét, amelyben véletlenül ő is bennfoglaltatik. És valóságos anarchiába bomlik a csekély erő is, amely még megmaradt.

S mert nincs fej, csak fejetlenség és nincs vezető gondolat, csak szappanbuborék és látszatfeltétel, minden sarkon „egyéni akciók” piros pipacsai virítanak, amikből egyetlen tápláló búzakarász sem bújik ki. Tervek kóvályognak, „mentő eszmék” kovácsolódnak, ismert receptek szerint, egymást túllicitálva. Egyesek „tömöríteni” akarják a „törzsökös” zsidókat, akik már 1848-ban Magyarországon laktak; mások meg egyetbe szerveznék azokat, akik több mint 100 évvel ezelőtt „szivárogtak be”. Így teremtenének *belső zsidótörvényt* és *belső numerus clausust*, amely megadná a külső numerus claususnak belülről is az etikai jog-alapot. A „cionisták”-ra pedig kimondanák a *numerus nullust*. Mint ahogy a pesti hitközség legutóbbi közgyűlésén az ott elmondott kritikákra válaszul vezető helyről elhangzott a fenyegetés, hogy a legközelebbi képviselőt egyetlen cionistát sem engednek „beválasztani”.

„Mint a nyáj pásztor nélkül” — tévelyeg a magyar zsidó ifjúság, mely sorsára hagyva, útmutatás nélkül, segítség nélkül járta eddig is kálváriás útját. Senki sem törődött vele és senki sem vonta bele a tanácsba, mikor jövőjének alapjai ingadozni kezdtek. És most itt áll a súlyos kérdéssel: Hova? Merre?

Semmi sem történt az érdekében, sem anyagi, sem erkölcsi síkon. Semmi, ami megerősíthette volna a meghasonlás belső és külső küzdelmében. „Az apák egrest ettek és a gyermekek fogai vásnak bele.” Mit tehetnek róla a fiatalok, ha tévutakra terelték az öregek és nem adtak lábuk alá zsidó talajt, mint egyetlen fundamentumot a jövő számára? Mit tehet róla az ifjúság, ha az aggság elzárta előle a kifelé vezető utakat azzal a halga göggel hirdetett fennhéjázással, hogy a magyar zsidóság egészen külön species és semmi köze a külföldi zsidósághoz?! Csoda-e, ha most nem sietnek a távoli testvérek segítségüket „ráerőszakolni” azokra, akik jobbjukat mindig valami hiú rögeszmétől vezetve, elutasították és még ma is, saját kebelükben is különbséget akarnak tenni zsidó és zsidó között?

Sikoltó kiáltások hangzanak mindenfelől „certifikátok” után olyanok részéről, akik az egész Palesztina-ügyet, az egyetemes zsidóság új, nagy történelem-építő munkáját csak gúnnyal és gánccsal illették. És most, hogy a feltámadó Szentföld a Németországból kivándorló zsidóságnak több mint 40 százalékát tudta befogadni és az új zsidó nemzeti otthon máris olyan történeti feladatot teljesít, mint hajdan a babyloni fogságot követő időkben, — követelő kérdésekkel jönnek a gúnyolódók és gáncsolódók: miért nem kül-

Ira Jann: Bialik illusztráció A Tűz Megillájához

Ira Jann: Bialik illusztráció A Tűz Megillájához

denek certifikátokat? És nem értik, hogy nem vonhatják el a korlátozott lehetőségeket azoktól az országoktól, melyeknek zsidósága évtizedeken át részt vett az építésben, hogy helyettük megnyissák a kapukat azoknak, kik a hitközségek termeit bezárták a szentföldi telepítést végző KKL jeruzsálemi delegátusai előtt, ahogy ez még e nyáron is a legnagyobb magyar hitközség Goldmark-termével történt?!

A magyar zsidóság mint a vérzőtestű, mindenétől megfosztott bibliai Jób fordul azokhoz, akik föléje emelkedve ma is szép szavakkal akarják a sebeit gyógyítani: „Valóban ti vagytok-e a nép és veletek meghal a bölcsesség?” Valóban ti vagytok-e az elhivatottak, akiket könnyű napok idején „választott meg” a pesti zsidóságnak alig 5 százaléka? Akkor, mikor még minden oly játékos volt és a zsidó közélet csak hiuságok vására. És nem érzitek-e, hogy legalább valami felelősség titeket is terhel a mai helyzetnek oly tragikus kiélesedéséért?

„Mint a nyáj pásztor nélkül”, tévelyeg a magyar zsidóság és keresi az új pásztorokat, akik fel nem örölt friss erővel, új utakat mutatnának a mai apokaliptikus útvesztőben, akik belátva a multnak sorvasztó mulasztásait, új ösvények felé fordulnak, hogy új reményt és bizalmat, megkönnyebbülést, fellelegzést vigyenek az elhagyatott tömegekbe, ifjak és öregek csüggedt lelkébe. Megkönnyebbülést, hogy nem marad minden a régiben, bizalmat, hogy végre történik valami.

Jönnék-e az új pásztorok, a fiatalok, a messze tekintetűek, a Szellem emberei?!

HERZL TIVADAR: NAPOLEON VÁLLALATAI

(A nagy zsidó vezér 1900-ban írta ezt az elbeszélést. mikor már érezte történelmi szerepét. Saját sorsával kapcsolatban arról elmélkedik, mi történik, ha történelmi szerepre hivatott egyéniség valamely okból nem követheti hivatását. — A jelen elbeszélésben úgy állítja be a történelmi eseményeket, mintha Napoleon azután, hogy Toulon ostrománál kitüntette magát és kapitányból tábornokká léptették elő, elkallódott volna. Bonaparte Napoleont akkor valóban egy időre elbocsátották a hadseregből és csak néhány szerencsés véletlennek köszönhetette történelmi pályafutása folytatását. Megbuktatta a Directoriumot és új alkotmánytörvényt erőszakolt ki, melynek alapján mint consul, utóbb mint császár állt Franciaország élére. Az elbeszélés mindezt kihagyja a történelemből és a forradalmi Directorium után a Bourbon restaurációval folytatja Franciaország sorsát.)

A hercegnő, a márkiné, a vicomte és az akadémikus egy szűk párisi utcából befordultak egy még szűkebb, még piszkosabb utcába. A vicomte vezette a társaságot. — 1820-at írtak akkor...

„Jaj, én félek, vicomte” szólalt meg a hercegnő.

„Már a célnál vagyunk, hölgyeim” válaszolt a vicomte. „De kérem, most ne szólítsanak a címemen. Errefelé csak Dubois néven ismernek.”

„Finom kis ismeretségei lehetnek, kedvesem”, nevetett a márkiné. „Hát ezért kellett ehhez a kiránduláshoz komornáink ruháiba bújnunk? Mulatságos!”

„Ámbár igazán nem tudom, hogy emlékeznek-e még rám,” jegyezte meg a vicomte. „Régen volt... Itt vagyunk a „Sarkantyúhoz” címzett fogadónál. Ebben töltöttem történelmünk legcsúnyább napjait.”

Megálltak a fogadó alacsony kapujában. A vicomte folytatta:

„Itt ebédeltem aznap, mikor imádott királynénkat, Mária Antoinettet vérpadra hurcolták!”

„Aznap igazán nem tudtam volna ebédelni,” suttogta a hercegnő.

„Nekem sem volt étvágyam,” mentegetődzött a vicomte. „De asztalhoz kellett ülnöm, mint máskor, hogy gyanút ne keltsek. Mert jaj volt a gyanúsaknak! A rettenetes levest könnyeimmel fűszerezve nyeltem. Ennek ma éppen huszonzét esztendeje...”

„És ma itt ebédeljünk? Azt hiszi, hogy azóta jobb lett a leves?” kérdezte a márkiné.

„Nem,” szólt közbe gúnyosan az akadémikus, „de történelmi emlékekkel fogjuk fűszerezni”.

Beléptek a nyomorúságos lebuja. Piszkos, meszelt falak. A szoba egyetlen díszé az uralkodó XVIII. Lajos király pókhálós arcképe. Leültek az ételfoltos terítővel borított asztalhoz. A márkiné borzongott, de a hercegnő bátran megjegyezte: „Anyáink boldogok lettek volna kilencvenháromban, ha itt ülhetek volna és nem a börtönben!”

Rajtuk kívül csak kevesen voltak vendégek. Homályosan világított néhány olajlámpa. Legvilágosabb a bejárat volt, hogy a sötétségből minden belépőt tisztán lehessen látni.

A fogadás — zömök, ötvenes férfi — kissé csodálkozva fogadta őket. Nem mindennapi eset volt ebben a kimérésben egy négyszemélyes ebéd, mely tizenkét frankra is felmegy. Hirtelen elhatározással tiszta asztalkendőt borított a szennyes abroszra.

A márkiné kissé fellelékezett. „Most már el tudom képzelni,” mondotta, „hogyan milyen viszonyok lehettek a rémuralom korában, ha ilyen ember, mint ön, képes volt ilyen lebujaiban élni. Szegény barátom!”

„És el sem tudja képzelni, milyen fényűző életmódot folytattam. Egy ebéd négy-ötezer frankomba került.”

„Tréfál! Ebben a kocsmában?”

„Papírpénzről van szó, asszonyom,” magyarázta az akadémikus. „A pénz annyira elértéktelenedett, hogy egy órai bérkocsizás hatezer frank volt. Hiszen ezen bukott meg a csöcselék-uralom. A paraszttól elvették termését, a városiak vagyonát elvitte a bankóprés.”

„Hát ezért hívták vissza jóságos királyunkat?”

„No, nem egészen így történt,” mondotta a hercegnő. „Gyenge vagy a történelemben, gyermekem! A rémuralom után néhány évig a Direktórium kormányzott. Seregeit azonban a nagyhatalmak legyőzték, az idegen uralkodók bevonultak Párisba, elkergették a Direktóriumot és XVIII. Lajos elfoglalhatta ősei trónját.”

„Másképpen nem is történhetett volna,” jegyezte meg az akadémikus. „A forradalom nem termelt ki kormányzótehetségeket, csak rajongókat, fécsegőket, bolondokat és gyilkosokat. Egyetlen ember, aki uralkodni tud, valószínűleg megmenthette volna a köztársaságot.”

„Vagy zsebre vágta volna az egészséget,” vetette oda a vicomte.

Az akadémikus bólintott: „Az is lehet. De hol volt ez az ember? Talán létezett, de nem bukkant felszínre. Valami véletlenség folytán elmulasztotta a kellő pillanatot. Egyszer jobbra kellett volna mennie és balra ment. Vagy negyedórát később a találkáról. Az alkalom elmúlt és nem tért többé vissza. Vagy katona volt és elesett valamelyik csatatéren, vagy belehalt elhanyagolt sebébe valamelyik tábori kór-

Chamizer: Ingeborg. Portré (márvány)

házban. Esetleg életben maradt, de elkedvetlenedett, mielőtt utólérte a siker...“

Ebben a pillanatban valaki hevesen felrántotta az ajtót. A küszöbön kistermetű, köpcös, idős férfi jelent meg. A bejáratnál függő olajlámpa teljesen megvilágította.

„Pétout!“ kiáltotta a söntés felé. „Semmi ujság?“

Pétout, a fogadós, aki éppen egy piszkos ronggyal egy poharat próbált megtisztítani, mindent lecsapott, döngő léptekkel az ajtóhoz sietett és kezét katonás tisztelgésre emelve, feszesen jelentette:

„Nem, tábornokom!“

A köpcös öregember hatalmas állat a mellére csüggesztette. Alakján csalódás, levertség látszott. A kis arisztokrata társaság figyelmesen nézte. Ruhája nagyon kopott, de tiszta. Cipője félretaposva, fekete posztókalapja itt-ott már vörösbe játszott. Botot szorongató balkezét a háta mögé tette, jobbját pedig csukott kabátjának két gombja közé dugta.

Néhány pillanat múlva kiegyenesedett. Símára borotvált, petyhüdt, zsíros arca most teljesen meg volt világítva. Parancsoló tekintetét a fogadósra szögezve, megkérdezte:

„Nem is keresett senki?“

„Senki, tábornokom!“

„Jól van, Pétout! Mingyárt visszajövök. Járok még egyet odakünn. Sűrűsödik a vérem, Pétout!“

Egy rándítással behúzta maga mögött az ajtót. A társaság tagjai összenéztek. Az akadémikus a konyha felé siető fogadósra szólt:

„Ki volt ez?“

Pétout bizonytalan mosolygással vakarta a tarkóját: „Törzsvendég. Ügynök. A szajnai hajósokkal dolgozik. Azt hiszem lakásokat is keres úriemberek számára, akik nem akarnak ezzel maguk bajlódni. Buonapartenak hívják.“

„Miért szólította tábornoknak?“ kérdezte a vicomte.

„Régi szokásom. Alatta szolgáltam.“

„Hát csakugyan tábornok volt?“

„Körülbelül“, dörmögte a fogadós. „Hát persze, csak aféle köztársasági tábornok. Toulonban volt a parancsnokom. Még most is őrzöm egy napiparancsának másolatát, melyben engem névszerint is megemlített. Az én ütegemet rettenhetetlen ütegnak nevezték. Ezer bomba és gránát! De mégis tiszteltük és szerettük Buonapartét. És még egyet mondok: Féltünk tőle. Még most is, ha belép ide, úgy érzem, mintha a parancsnokom volna. Pedig tudom, hogy nem tábornok, csak egy szegény, öreg ügynök. De van valami a tekintetében, hogy muszáj neki engedelmeskedni. Ha Buonaparte úr most bejönne és rámkiáltana: Pétout! Vállra a piszkavasat! A királyi palota ellen vonulunk! — Isten ügyse, vele mennék!“

„Érdekes“, suttogta a hercegnő.

Az akadémikus elgondolkozva mormolta: „Buonaparte? Ezt a nevet már hallottam... Nem Buonapartenak hívták évekkel ezelőtt azt az áruháztulajdonost?“

„A Világáruház tulajdonosát! Igen, ez az én tábornokom.“

„Hogyan?“

„A hadügyminiszter nem akarta elismerni tábornoki rangját. Valami szabálytalanság történhetett a kinevezésénél, vagy átugrott néhány rangfokozatot? Nem tudom. A hivatalnokemberek ki nem állhatták. Hagyták kérvényezni, előszobázni. Végre elfogyott a türelme. Levetettük az egyenruhát és Isten veled, vitézélet!“

„Levetettük? Ön is?“

„Igen. Vaktában követtem a tábornokomat. Csunya idők voltak. Néha még száraz kenyérünk se volt. Élelmiszerek dolgában akkor különben is komisz volt a helyzet. Erről támadt az első nagyszerű ötlete. — Pétout — mondta nekem —, tudod, mivel lehetne most szép pénzt keresni?

— Nem, tábornokom, — feleltem és tényleg, sejtelmem sem volt róla. De ő tudta. Vajat, tojást, szárnyast kellett Párisba hoznunk. Ehhez azonban először is pénz kellett. Azután az élelmiszereket a városba kellett szállítani, már pedig a környéken hemzsegték az utonállók. De Buonaparte mindent elintézett. Valóságos hadtáp-szolgálatunk volt. A parasztok hamar megismerkedtek velünk és a kezünkre jártak. Hiszen hatósági rekvirálás címén különben mindenüket ellopkodták. Olcsón vásároltunk és drágán adtuk el az árut. A legnehezebb volt Párisba szállítani. Ehhez képest a határmenti csempészkedés gyerekjáték. Nekünk nem jóra való vámörökkel volt dolgunk, hanem a Páris-környéki teljesen kifosztott falvak nyomorgó martalóc-népével. Éjszaka utaztunk és gyakran fütyültek körülöttünk a puskagolyók. Így ment ez hónapokon keresztül. Évekig tartott, míg pótolni tudtam az elmulasztott éjszakai nyugodalmat. De tábornokom mindig friss volt. Vashól van, igényei nincsenek — legfeljebb a nők...“

A vicomte krákogni kezdett. Pétout elértette.

„Hát szóval, szép pénzt kerestünk. Vagyis ő. Én mindig csak az őrmestere maradtam, mint a rettenhetetlen ütegnél. Az üzlet szépen fellendült és ő sietve magához vette a családját. Nem sokat ért a család, de ő ragaszkodott hozzájuk. Fivérei segédek lettek, nővérei elárusítónők. Fősvény anyja pedig a pénztárban ült. De azért a testvérei, akikkel annyi jót tett, sosem szerették.“

„Igen“, mondta az akadémikus. „Rokonokkal szemben a legnagyobb sértés, ha jót teszünk velük.“

Pétout folytatta: „Mikor Páris élelmezése rendszere-sebb lett, főnökünk fokozatosan átalakította üzletét. Ki-hővitette. Kapható volt nála minden. Őrült kavarodás lett volna, ha ő nem tud rendet tartani. De ő boszorká-nyos ügyességgel tartott a kezében minden szálat. Értett ő mindenhez. Ismert minden gyártmányt, új kalapformákat, selyemmintákat, üvegcsillárokat rendelt, irányította a diva-tot. Régi áru elhelyezésére pedig vidéken fióküzleteket nyitott. Ezeket a fivérei, sógorai vezették. Lyonban József, Marseilleben Lajos, Nancyban Jérôme, Toulouse-ban Murat. Rokonai, ismerősei mind fényes álláshoz jutottak. Hálátlan népség valamennyi...“

A vicomte bízta: „Beszéljen róla még!“

A fogadós tovább mesélt: „Azt mondták, szerencséje van. De ez nem igaz. Senki sem dolgozott annyit, mint ő. Nem volt olyan munka, amit fárasztónak, vagy lealázónak tartott volna. Jó volt alkalmazottaihoz és szigorú önmagá-hoz. Ezért esett nekem annyira zokon a bukása.“

„Hát megbukott?“ kérdezte a márkiné.

„Természetesen, asszonyom. Hiszen tetszett látni az imént. Hogyan történt, én nem tudom. Én ahhoz buta va-gyok. Azt mondják, túlmént az erején. Vállalatai, vakmerő-sége túlzásba mentek. Már nem hirt mindent kézben tar-tani, segédei hűtlenek voltak és rosszul kezdtek gazdál-kodni. A fiókok csütörtököt mondtak, főnököm egyre több hitelt vett igénybe...“

„A bukás oka a nagyság“, jegyezte meg az akadémikus.

„Ó, kedves uram“, végezte szavait a fogadós, „el sem tudja képzelni, hogyan vérzett a szívünk, nekünk, kisembe-reknek, mikor tönkrement. A nagyok, akik sokat kerestek rajta, könnyen bírták. Küzdött ő az utolsó percig, de hi-tele végre is elfogyott, hitelezői megrohanták és a cég össze-omlott. Az emberek ezt csődnek nevezik, de én ezt a szót csunyának tartom öreg tábornokommal szemben, még ha nem is volt egészen szabályos tábornok és most alig tengő-dik máról holnapra. Esténként gyakran úgy jön ide, hogy csak sajtot rendel, mert húsételre nincs pénze. Azt szokta mondani, hogy nincs étvágya. Megpofozna, ha ingyen akar-nám megkínálni.“

Az akadémikus így beszélt: „Kedves fogadós úr, sok hasonló csőd van. Ez az eset csak nagyobb méretű. A vállalkozó — számító fantaszta. Számtani képlete mindig ugyanaz, bármivel és bárminő értékekkel is helyettesítsük a matematikai jeleket.“

Pétout katonásan csapta össze a bokáját: „Parancsára uram, nem értem!“

A márkiné mosolygott: „Őszintén szólva, én sem.“

A tudós tovább fűzte gondolatait: „Képzeljük el, hogy ez a Buonaparte annak idején nem balra, hanem jobbra fordul, — mi lett volna akkor a köztársasági zűrzavarokból? Kiváló egyéniségek értékelésénél túlsokat adunk a jellemükre és keveset foglalkozunk a véletlennel, mely a felszínre vetette őket. A nagy emberek is olyan vetés, melynek nem minden magva kel ki. Kérdés, hogy jó, vagy rossz-e az emberiségre, ha nem minden nagy ember tud érvényesülni...“

Az ajtó kitárult. Az alacsony köpcös férfi ismét belépett.

„Pétout, adj egy darab sajtot!“

„Mást nem?“ próbálkozott óvatosan a fogadós.

„Nem, tökfilkó!“ ordított a kis öreg dühösen. „Nincs étvágyam. Ki akarsz kergetni ebből a mocskos oduból, te állat!“

A lármára a söntés mögül előkerült egy kövér, idős, rendetlenül öltözött cseléd. „Miféle láрма ez megint?“ kiáltotta.

A nőszemély láttára Buonaparte arca felderült. „Gyere, szépséges Katicám! Hozd te azt a sajtot, jobban fog esni!“ És mikor a szolgáló csoszogó léptekkel elébe vitte a tányért, Buonaparte meg akarta csípkedni az arcát. De a nő a kezére csapott, hogy csak úgy csattant. Az öreg gyöngéd pillantást vetett rá és nevetett.

Az akadémikus halkán fejtegette gondolatait a társaságnak: „Az ő egyéni boldogsága szempontjából mindegy, hogy nagyot, vagy kicsit vitt-e véghez. Ő mindenkor ugyanaz maradt volna. Minden ember sorsának kulcsa a jelleme. Tevékenysége csak álom, még ha olyan megfogható dologban tevékenykedik is, mint a Világáruház. Az akarat és az alkotás: minden, — tárgya nem számít.“

„Ohó!“ nevetett a vicomte. „Csak nem meri állítani, hogy mindegy, vajjon illatos hercegnőt ölelünk-e, vagy konyhatündért?“

„Talán!“ mosolygott a tudós.

A márkiné duzzogott: „Micsoda kiálhatatlan filozófus!“

Buonaparte a sajtot rágcsálta. Már jó kedve volt.

„Pétout, megengedem, hogy ide ülj. Mondok valamit!“

És hű, öreg katonájának, aki mindig szerette, de sohasem értette őt, halk hangon magyarázni kezdte legújabb tervét egy még sokkal nagyobb Világáruház alapításáról...

Fordította: G.

PATAI JÓZSEF: NAGYAPÁM A TISZA PARTJÁN *

Nem volt se sváb, se cigány, sem örmény —
Családfát üzni küldött „Zsidótörvény“ ...

Nyomát kutatva falujába járok,
Széles nagy utca, szélein nagy árok.

Itt döngött hideg hajnalban a lépte,
Emlékszik még rá Eszeny öreg népe.

Esőben, hóban kiment a Tiszához,
„Jó Dávid bácsi Jehovának áldoz...!“

Imához megmerült a Tisza vizében,
S baltával indult léket vágni télen ...

„Jég alá merészelt oroszládként hősen“ —
Igy betüzöm sírján, zsidó temetőben.

„Isten kútjából Igék vizét merte,
S lőn dicsősége tiszta járta, kelte ...“

Törött a sírkő, írása kimállott,
„Jóságra tanított rideg világot ...“

Keresem nyomát ódon községházán:
„Született ... Meghalt ...“ Megfizette drágán.

Künn földet túrt, otthon ecetet gyártott,
S jámbor Leával élt szent házasságot.

Adókönyv ... Főlap ... Szívem reádöbben:
Adót fizetett nyolcszázhetvenötben ...

Megadta királynak, ami a királyé. —
Királyok Királya előtt nem áll-é?! ...

S hogy ifjú is volt, vére harcra lobban:
A hont vitézül védte negyvennyolcban ...

Viszem a családfám Tisza partja mellől,
Levele papír-rongy. Elég-e? — Eldől ...

Lombos családfám, ősi dús családfa,
Ott mélyült gyökere hebroni határba!

Béthélnél zúgott égi hárfahurral.
Jordán sodránál birkózott az Urral ...

Szent látók: Jákob, Izsák, Ábrahám. —
Tisza partjához ki hívott? Nagyapám!

* Ez a vers 1938 nyarán íródott, amikor a családfa-keresés láza ülte meg a zsidóságot és állampolgársági bizonyítvány megszerzéséhez messze tájakon kellett kutatni a nagyapák születésének, házasságának, halálának és bizonyos években teljesített adófizetésüknek hivatalos adatait. Nagyapám héber sírfeliratán olvasható:

איש זה רב שעליו לקבץ אהב ישב בתענית
תמים ירא עון מניע כפיו נהנה בנקיין כפים
מתחת הקרה לסביל התגבר בארץ
דלה והשקת דבר זה לבניו זרזם לתורת הא' תמיד להסתופף
בדוריד הצדיק חיים דוד בן משה ר' יוסף דל

Chamizer: *Az ember teremtése (fáfaragás)* בריאת האדם

ARI IBN ZAHAV: RAFAEL CHAMIZER, A SZOBRÁSZ

1924 őszén dr. Rafael Chamizer lipcsei orvos Flórenczbe utazott. Szent ihletettséggel közeledett Flórencz kapuihoz, az örökkévaló művészet hajlékához. Megrendülten állt meg Michel Angelo Dávidja előtt és érezte a nagy alkotó teremtőlelkét a márványban. Másnap a Dóm előtt állott. Csodálta Donatello műveit, Jochanant, Jirmijahut Hiobot és a többi bibliai alakokat és jeleneteket, melyekből az örök poézis misztikus illata áradt. Azután a baptisteriumba ment

Chamizer és nem tudott többé elmozdulni Ghiberti ajtóí elől. Bárcsak ajtóőr lehetne itt, hogy vigyázhathatná a művészetnek ezt a földöntúli tisztaságát. Kábultan állt, kiszakadva a jelenből és Ghiberti segédjének képzelte magát. Vajjon lehet-e neki még helye a művészek között? Fiatal korban vonzódott a művészethez, de elhagyta. Kezdje-e újra most, az öregség küszöbén? De a hivatás szólította és megszakította itáliai útját és visszatért Lipcsébe mintázni.

Csak aki már megízlelte az alkotás ízét, az elhivatás és a mesterség közötti harchan, képzelheti el Chamizer életét ezekben az időkben. Orvos maradt, hogy független legyen művészetében. 1925-ben két bronzszoborral lépett a nyilvánosság elé: A filozófus és A próféta. Hozzám intézett levelében írja: e két fejben az ellentétek vonzottak. A filozófus, aki belülről kifelé tekint és a próféta, aki hipnotikus állapotban, az isteni ihlet fogadására koncentrálódik. Ezután következtek a 43 éves művésznek további alkotásai: A tragikus arcú idióta. Salome, akit mint csúnya, kegyetlen edomita nőt ábrázol teljesen egyéni felfogásban. Orvosi rendelője mellett szobrászati műtermet rendez be és a bronzöntéshez szükséges eszközöket is megszerzi.

Apjától, az ismert orientalistától örökölte a szeretetet a könyv és az írás iránt. Gyűjteni kezdett autografokat Goethétől, Heinétől és maga az irodalmi atmoszférában írással is próbálkozott. Kiadott egy illusztrált könyvet a gyermekek számára. Igazi szerelme azonban a szobrászat maradt. A szó című szobrával feltűnést keltett és már itt csodálatos biztonsággal farag a márványban, mintha orvosi, anatómiai tudása segítette volna át az emberi test művészi érzékeltetésének nehézségén. „Az expresszionizmus legvadabb korszakában élünk” — írta nekem „minden jóakaratom mellett sem tudok a művészet-

Dr. Rafael Chamizer műtermében

Chamizer: Énekek Éneke (fajfaragás). שיר השירים

nek ebbe a fajtájába belehatolni. Én továbbra is keresem az utat a természethez.“ — Ekkor már Savanaroláján dolgozott. Első nagy műve természetfölötti nagyságban: A gyász. A gyász föléje nő a testnek, földre nyomja, de egyben átnemesíti a tagokat. Művészi fejlődése folyamán mind közelebb jut a Bibliához, legnagyobb műveinek ihletét onnan meríti. Nem véletlen, hogy a Biblia örökké él és hogy a kereszténység azokban a korokban is merített belőle, amikor a Biblia népét üldözte. Az örökkévalóság után való sóvárgásnak, az isteni látomásnak ősforrása ez. Éva után Eljahut ábrázolja két és félméteres óriási figuráján, amint a viharban áll és szinte az ég felé emelkedik. Azután Jóbban az emberi sors tragikumát fejezi ki. Az embert, aki mindent elvesztett és Isten ellen lázadoz és kérdezi: miért? 1927-ben a leipzig Kunstverein fölkerlte műveinek kiállítására a múzeumban és a siker rendkívüli volt. A kiállítás után alkotta az „Anyá” című szobrát. Az Anya fogalom magába öleli a gyermeket is, azért a művészetben az anyát legtöbbször gyermekkel ábrázolják. Chamizer gyermek nélkül állítja elénk az anyát, aki érzi a közeledő új élet örömét és elzárkózik a világ elől széles redőjű köntösébe.

1931-ből valók az Ember teremtése és az Énekek éneke című reliefjei, finom kompozíciók, igazi líra, fába metszve. Technikai szempontból óriási nehézségeket küzdött le, négy és félméter hosszú és egy méter magas preparált falakon véste egymás mellé a jeleneteket: Szulamit, aki a nyáját őrzi, Salamon király és emberei, Az ébredő szerelem, Az ábrándos boldogság. Hasonlóan poétikus Az ember teremtése, aki szinte az angyal szárnyai között szendereg.

Chamizer elég merész volt, hogy Klingei után egy új Nietzsche-t alkosson. Belemélyed a költő-filozófus tragikus egyéniségébe, aki megrendítő szenvedéllyel viseli a látomások súlyát. Mikor ezt a fejet láttam, ismét a weimari Nietzsche-archívumban éreztem magam, mintha újra ott lapozgatnám a Zarathustra

könyvét: „Inkább remetek és cigánypásztorok közt élni, mint aranyozott, hamis, kendőzött tömegben”...

Rafael Chamizer: Jób אִיּוֹב

KISS ARNOLD: A KARTHAUSI ECHOD

A karthausi néma barátok klastroma hallgatók magányosságban virraszt örök hóval borított hegyormon. Tavaszidőben a Chamounix-hegyi tájék égbenyúló bérceivel vált illatos üzeneteket, nyáron a tátongó mélységek acéltükrös, fekete tavai ragyognak körülötte, ősszel a hegyi platánok hullongó lombjai úsznak, a múlandóság regéit sűgva az iramló hullámok fölött, télen pedig úgy csillog káprázatos hermelin-díszben a messze oromzatok havas görgetege, mint az örök bölcseségnek, az örök némaságnak kristályigazsága.

Itt élt tizenöt esztendő óta Joannes barát, magas szikár, körülbelül negyvenéves férfiú. A legszigorúbban ő tartotta meg a rend szabályait. Meztelen, karcsú testéről még éjszakára sem vette le a durva szőr-ruhát, ájtatosság volt az egész élete, a szentkönyvek művész-iniciálás másolásában éjjeleken át elmerült. Tudós, gondolkodó ember volt s bár a karthausi barátok némaságukat időnként mégis csak megtörik egymás között, egy-egy halk köszöntéssel, rövid kérdésekkel és válaszokkal, Joannes barát hosszan, napokon át járt elmélyedt szótlanúságban, csak a szeme mosolygásával beszélgetett a klastrom párkányzatán ugráló, csicsergő, fűtöngő hegyi rigókkal, a napsugárban fölszikkasztó völgyi tavak bíbic-madaraival s a bércek csúcsairól leomló zuhatagok muzsikás morájával.

Litániáról, vesperásról, matutinumról sohase hiányzott. A kapitulumházban ő róttá magára a legsúlyosabb büntetéseket.

Csodálatosan bársonyos mély hangjával, ajkán a Miserere siralma s a De profundis vezeklése éjszakákon át borús sirással töltötte be a klastrom minden zugát, a dormitóriumban pihenő barátok fölriadtak a bánatos énekétől s az ódop folyosók sötét falai zuhogva zengték vissza kísérteties dallamait.

Joannes barát valamikor zsidó gyerek, zsidó ifjú volt. Budapesti fiú, az egyik szerzetesrendi gimnázium jeles tanulója, jámbor lelkületű, vallásos szüleinek jövődő büszkesége, reménysége, egy csomó gyerek között a legidősebb. A latin professzor különösen a kegyeibe fogadta az eszes fiút, kedvenc tanítványa volt, alkonyati sétákon Heimler Móríc, a tanítvány rendesen elkísérte sétaújtjaira a professzort, hűvösvölgyi kirándulásaira, föl a Hármashegyre, a Normafához, néha a Dobogókőre, s a fiú mohó lélekkel szívta magába a kedves professzor bölcselkedő magyarázatait, horatiusi ódák hangulatát s igen gyakran a keresztény misztikumok rajongó csodahívéseinek titokzatos zamatát. A lelkében zsongott a hallgatók misék hajnali melódiája, bűnbánó zsoltosmák penitenciás ritmusa: „Domine ne in furore tuo arguas me”, látta misemondó ruhájában, mély áhítattal térdepelni pap-professzorát a gimnáziumi kiskápolna vecsernyés csöndjében, a hideg márványkockájú padlózatán, s dárdával átfűrt-szívű szentek és vértanúk képei és szobrai remegtették meg a fiú lelkét a borzongató magányosságban.

Otthon, a szülői házban, a zsidó vallásos élet hagyományos szokásai, péntek- és ünnepesti melódiák, szederünneplés ősi dalai vették körül. Az édesapja: egy Királyutcai kicsiny papírkereskedés tulajdonosa, tisztességben, de nehéz munkától korán öregségbe törve nevelte nagyszámú utódját, egykori vágvölgyi gyerekkori otthonából magával vitte egy életen át családjának, az ő apai házában, a vágfalusi nagy jámbor dájen-nek, könnyes emlékezésű szertartásait, áldásait, halk és ujjongó imádságait.

A Móríc gyerek édesanyja pedig igen áhítatos lelkű, szelíden bánatos, hamar megöszült zsidó asszonyka volt, gyermekivel sohase mulasztotta el reggel és este a „Semá”

imádságot elmondani s minden péntek este könnyes szemekkel mormogta el anyai áldását gyermekei feje fölött.

Az otthoni ház szokott szertartásai a vidám és kissé könnyelmű természetű Móríc fiúban nem ébresztettek mély benyomásokat, a fővárosi utcák robaja, iskolatársainak szabadabb élete, a zsidó fiúknak a zsidó hittanról tett előfordulások, a heti szombati ifjúsági istentiszteletek fővárosi gépiessége: eltompították benne az otthoni hajlék hangulatait.

S amikor aztán kedves osztályfőnökének, a szerzetes latinprofesszornak hatása alá került — nem volt nagy munkája a csábításnak, a nagyratörés vágyának, hogy az érettségi vizsgálatok után elhagyja az apai hitet. Papi pályára lépett, s képzelete máris ragadta, vitte magával püspöki trónszékek magaslataira. Rajongó hitbuzgóság vett erőt a lelkén s amikor az apja a ruháját megszagatta érette s látta az édesanyját alacsony zsámolyon ülni és sírni: úgy ment el a szülői háztól, elvakult fanatizmussal: „imádkozni fogok mindennap érte, hogy az Úr Jézus kegyelme rátok szálljon, s ti is megtérjete, édesapám, édesanyám”.

Pappá szentelték. Szigorú szerzet tagja, minorita pap lett. Vagy három esztendőn át misézett, gyóntatott, prédikált, s a lelke ez idő alatt sajátságos változáson ment át. A nagy reménységek, a dicsvágy eszerbenhagyta, különös rajongás fogta el: minél közelebb jutni az igaz Istenhez, megismerni őt a Megváltón, a szentek életén át. A legrajongóbb szerzetesek sorába tartozott. Zsoltárok égbeszálló felhőborongásain át szállt a lelke, fehér csuhájában órákon át térdelt a feszület előtt, fojtott siralommal: „subvenite sancti Dei”, jöjjetek a segítségemre Isten szentjei, öleljétek át lelkemet, vigyétek a Magasságos színe elé.

Még szigorúbb szerzetesrendet keresett. Fölvétette magát a svájci karthausiak magányos, világtól elzárt kolostorába. Néhány esztendei csodálatosan önmegtagadó élet után, — szerzetestársaival csak a legszükségesebb beszédre szorítkozott, — fekete skapuláréját övön alól mindennap fölfelé lendítve, véniát tett, végigéjtette magát a földre s a szöges ciliciummal ostromozta magát bűnbánóan.

Végére már egészen elnémult. A fráterek köszöntését is csak fejbőlintással viszonzta.

Sokat gondolkozott, sokat járt a hegyi borostyánnal belepert bércei utakon. Sokat olvasta a bibliát.

S a prior s a szerzetestársak meglepetve vették észre, hogy Joannes barát héberül olvassa jó idő óta a zsoltárokat, az Ecclesiastesz könyvét s a Jób siralmait, s más különös írású, héber-betűs ódon írásokat.

Derengő, sejtelmes fények csillogtak a szemében. Hosszan elmerengett, emlékezésekbe merülve.

Szikár, penitenciás Joannes barátba már csak hálai járt a lélek.

Egy hosszan mosolygó, gyönyörű őszidőben Joannes barát állapota súlyossá vált. A szemei különös lázak csillogásában égtek, halk köhécseléssel pihegették ziháló keblét.

Őszi alkonvaton a néma barát, Joannes barát, ott feküdt a kolostor oszlopsorában, nyugágyán, amelyet lassan hullongó, rőtarany falombok és hegyi rőzsák szirmai lepetek be.

Utolsó órája közelgett a néma barátnak. A prior és a fráterek hallgatók meghatottsággal vették körül a pihenőhelyét.

Égő viaszgyertyákat tartottak a kezeikben. A minden-szentek litániáját mormogták halkán.

Joannes fráter arca csöndesen pihent a fejét támasztó fehér párnán. Fények látására megnyílt szeme, mint egy remegőszárnyú galamb. A földi élet lángja lobbanóban.

Néma a haldokló barát ajka.
 Nem szól semmit, nem búcsúzik.
 Ebben a percben, lenn a hegyi kanyargó utakról temetési ének hangjai szűrődtek fel a kolostor magaslatára a kristálytisztá levegőben.
 Zsidótemetés éneke csendült.
 Egy asszonyi sikoltás sírva zokogott szívettépően:
 „Sema Jiszróél!”
 A haldokló néma barát szeme megdicsőülten ragyogott. Éveken át elnémult ajka halkán súgta:
 „Sema Jiszróél!”
 Valaki odalent a zsidótemetés résztvevői között most felsírta az őszi alkonyatba merült kolostor tornácára:
 „Jiszgadal vejiszkadás...”
 A néma barát ajkai fölzokogtak:
 „Jiszgadal...”

A prior s a karhausi fráterek térdelve zengték a zsoltárt:

— Istenem! Ne dorgálj meg engem a te haragodban. Irgalmazz nekünk. Siralmammal könnyeimben mostam éjjelen át nyoszolyámat és leplemet...

Végét vonaglotta a néma barát ajka a megdöbbent szerzetestársak csodálkozó rémületére:

„Echod”... zsidó vagyok újra, úgy halok meg...

S a néma barát nyoszolyájára, az ajkai fölébe három halványpiros őszirózsa hullott. Mintha a három sóhajtas három örökkévaló rózsává változott volna:

Sema... Jiszgadal... Echod...

S a néma karthausi barát meséje nem regeszó. Megtörtént az a valóságban. Zsidónak született, elhagyta apái hitét s halottaságján újra zsidó lett apái halhatatlan ősi vallomásával.

S Á N D O R J U L I A : B Á B A J A K A B

Csendes Balázsnál nem oltották le a villanyt ezen az estén. Még a hároméves kis Balázs is virrasztott, amíg el nem nyomta az álmom a világos szobában.

Túlman, a fapadon, ami éjszakára ágyá alakult, Csendes Balázné sírdogált, s kis pólyásgyerekeit dajnározta. De, mert lépéseket hallott, beletörülte könnyét köténye csücskébe, szipogott hozzá s így zabolára fogva arcát, felnézett belépő férjére.

— Kati, te, megmondtam még harangszókor, nem szokásosan fog folyni az ellés!

Éles és hideg a hangja, mint a jégdarabé, ami a virágzó termést veri.

— Pali öcsém mindjárt itt lesz a csordással, — suttog az asszony a gyerekek álmát őrizőn. És lassú, óvatos mozdulattal leteszi a kis alvót a fonott vessző bölcshőbe.

Az ember megfordul, kimegy. Az asszony lejjebb csavarja a lámpabélt, aztán férje után siet.

Az áprilisi égbolt opálszínén a csillagok, mint odadobott tűzcsokrok remegnek. A növekvő hold sarlója hívogató, akár az ölelésre tárt kar.

A kiskapu hevederje megnyikorog, siheder ugrik be rajta. A lába sietőn viszi az istállóhoz, de mire odaér, elakad a szava.

— Hol a csordás, — szisszen fel Csendes Balázs.

— Sógor bátyám, leitta magát a korhely!

Az asszony feljajdul, az ember fogába szívja a szavát. A siheder hol egyik, hol másik lábát emeli, mint aki siet valahová. Mind a hárman Jakabra, a gazdag zsidóra gondolnak, aki az effajta mesterséget még a csordásnál is jobban érti... Mindegyik várja, hogy a másik szóljon előbb, mikor az utolsó segítségre gondolnak.

— Néném, virágvasárnap elmentem mellette s nem emeltem le a kalapom.

— Ügye, te embert nem becsülő, — vágja pofon Csendes Balázs kiáltó szava.

A tehén felbődül, leereszti felpuffadt hasát a frias szalmára. Az ember odalép a fejéhez és szarva két oldalát úgy fogja meg, mintha fel akarná emelni. Az asszony mellé térdelve dörzsöli az állat hasát. A legényke belenéz a tehén képébe és a fogadalom ereje buzog fel tekintetében.

A tehén újra bődül egyet s a három ember tehetetlenségében egymásnak ront szavuk botütésével.

Az asszony csendesíti le őket hirtelen elhatározásával. Csak épp megrántja a kis kendőt nyakán, s már lép is ki az ajtó felé.

— Érte megyek! — Elfut.

Bebecz Jakab háza nincs innen messze. Két-három perc odáig az út, ilyen szaladó lépésekkel. Ha siet, ugyancsak annyi idő alatt felrántja nadrágját, kiskabátját. De a szó, amit ki kell előtte mondani: Kérő szó. Azelőtt, akit Pali megbántott... A két férfi nem néz egymásra. A tehén fejénél állnak, kétoldalt, s a kínlódó állat szeme rimánkodó kimondhatatlan fájdalomában.

— Készítsek sót, — szakadt ki a legény szava a mellet nyomó visszafojtott sóhajok alól.

— Csak borjú legyen, só az van, — kesereg Balázs.

Hosszú a perc, hosszú a várás. A nyitott istállóajtón keresztül minduntalan a kapu felé néznek. Pedig úgy is meghallják, ha nyílik. Előbb hallják, mint látják a belépőket.

Bebecz Jakab sörtésállú arcát, esetlen, lomha alakját odaképzelik a kinyíló kapuba, ahányszor odanéznek. Mi lenne, ha megtagadná a kérést, vagy ha nem lenne ott hon... Mire állatorvosért mennének, kivirradna. Elkésne...

Vendégtudó tisztelettel marad hátrébb az asszony, míg Bebecz Jakab kivágja az ajtót s rohan az istálló felé. Cúgos cipője hátulján kikandikál a fogó, ahogy felrántotta. Nadrágján a bőrszík szorosra van rántva s összeráncolva fityeg, akár a ráncos szoknya. Kiskabátján az első gomb a második gomblyukba akasztva. S a kalapja ripsz-szalagjának máslija előre fordítva.

— Csikland meg a vékonyát, — rendelkezik Bebecz, míg ledobja kabátját s felgyūri inge ujját könyökig.

Az asszony az ajtóban áll. Szíve verésével kíséri a mozdulatokat. Bebecz hang nélkül gyūrja, tépi a tehenet. Homlokán izzadtságcsöppek fénylenek. A keze véres, a haja kemény, ősz szálai felborzódva ágaskodnak. Sok tehenre való gazdagsága van és homloka verejtékcsojpeit most Csendes Balázs egyetlen tehénkéjéért hullajtja. Még egy nagyot bődül a tehén, aztán csendesesen elpihen. A lámpa sercegése szisszen, mikor Bebecz diadalmasan kiált:

— Ügyetlen szerzet, hozd már a sót! — s a legényke észvesztve siet.

A kis borjú ficáncol a kezében, amíg ráhinti a sót. Ki tudja, minek örül.

— Jakab gazda, hogy szolgálhatom ezt meg?!

— A zsebkendőjét veszi elő éppen, de aztán visszat teszi; az istálló ajtóra dobott törülközőbe törüli arcát, s sokára feleli, mintha előbb számadást végzett volna homloka mögött:

— Balázs szomszéd, ezt a legényt, a sógorodat, három napig kaszálásra fogom be, ha megnő a sarjú.

FLEISCHER LIPÓT: DR. CHAIM BRODY 70 ÉVES

Dr. Chaim Brody

A Talmud szerint alig van ember a világon, aki úgy halna meg, hogy kívánságainak akárcsak a fele is teljesült volna. Még kevésbé akad ember, akinek összes kívánságai már az életében is beteljesedtek volna. De ha nem tévedünk, úgy dr. Brody ezen ritka kiváltságosoknak egyike. Legalább is ami az ő irodalmi óhajait és célkitűzéseit illeti.

*

Brody dr., mint igen híres rabbik sarja. 1868-ban Ungváron született. Fiatal éveit a pozsonyi jesiván töltötte, majd pedig az ortodox jellegű Hildesheimer-féle rabbiszemináriumban folytatta tanulmányait Berlinben, ahol egyúttal az egyetemet is látogatta. Már akkor is nagy hajlamot és hozzáértést tanúsított a héber irodalomban való kutatáshoz, minek következtében — már egyetemi hallgató korában — a „Mekicé Nirdámim” nevű előkelő egyesület titkárává választották, amely világhírű egyesület régi, értékes héber kéziratoknak kiadását tűzte ki nemes céljául.

1898-ban dr. Brody a morvaországi Nachodban vállalt rabbiállást. Hét évvel később pedig a prágai Talmud-Tóra direktorává hívták meg. Ujabb hét esztendő után — apósa utódkép — a prágai hitközség főrabbiává választották meg, ahol a világháború utánig működött.

Papi működése és társadalmi szereplése mellett azonban dr. Brody egy különálló, más világban játszó életet is élt; még pedig a középkori héber költők birodalmában. És talán nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy e téren való ténykedése inkább felelt meg kiváló egyéniségének.

Dr. Brody a középkori héber költészetnek odaadó, fanatikus rajongója és kutatója. Kezdetben (1892 --3) a fele-

dés homályában szunnyadó, kéziratban heverő, olaszországi héber költők műveit kutatta fel és rendezte sajtó alá. Egy évvel később pedig „Die hebräische Verskunst” című művét adta ki, amely nagy feltűnést keltett. Nyomban ezután, régi kézirat nyomán, a híres „Machzór-Vitry”-ben található összes, ismert és ismeretlen középkori szerzőktől eredő templomi költeményeket jelentette meg, tudományos feldolgozásban.

Ezután egymásután jelennek meg kutatásainak bőséges termékei a spanyol középkor legnagyobb héber költőiről: Salómó ibn Gabirólról, Jehuda Haléviről, Móse ibn Ezráról, amely szerzők költeményeit kritikai vizsgálat tárgyává tette és azokat éleselméjű, filológiai és tárgyi magyarázatokkal ellátva sajtó alá rendezte.

Kezdetől fogva a cionizmus eszméjének hódolt és H. Simonsohn álnév alatt egy füzetet is kiadott a Mizrachi irányának propagálására. Így már cionista voltánál fogva is meg volt győződve arról, hogy a zsidóság népi megújulásával párhuzamosan a héber irodalom reneszánszának is meg kell indulnia.

Brody a középkori héber költőkben a proféták szellemi utódait látta, akik a Gondviseléstől azt a nagy feladatot kapták, hogy a zsidó népben tovább szöjjék a szellemi kontinuitás fonálát. Ép így saját tudományos munkálkodását sem tekintette valami holt filológiai szörszálhasogatásnak, amit a szobatudós inkább saját szórakozására, mint a nagyközönség számára űz; hanem legapróbb megjegyzéseit is azon grandiózus gondolat fűtötte, hogy itt a zsidó nép közös és örök kultúrkincseiről van szó. Miért is ezen elsárgult pergamenteken és régi könyvekben található kincsek nem maradhatnak szétszórva a világ minden sarkán, a könyvtárak és múzeumok polcain. Összegyűjtve, kellő bevezetésekkel és kommentárokkal ellátva a zsidó nép közkincsévé kell válniok.

Egy népnek szellemi közkincese pedig méltó köntösben kell, hogy megjelenjék. Nem járja, hogy egy nép klasszikus művei *csakis olcsó* kiadásban lássanak napvilágot. satnya papíron, kopott betűkkel, szegényes kötésben.

Dr. Brody nagy célkitűzése tehát három irányú volt: felkutatni és összegyűjteni a világon szétszórta héber költészet termékeit, azoknak korrekt szövegét kritikailag megállapítani és kommentálni és végül ezen munkát oly pompás kiállításban kiadni, amely méltó a zsidó nép klasszikusaihoz.

A Gondviselés kedvezett dr. Brodynak. A világháború után megvált rabbiállásától, Berlinbe, majd pedig Jeruzsálembe költözött, hogy teljesen tervei keresztülvitelének élhessen, mert *Zalman Schockenben* a zsidó irodalom számára egy oly egészen rendkívüli látóköri mecénást talált, aki nagyvonalúságában teljesen méltó Bródyhoz.

Bródy Jeruzsálemben számos, megfelelő munkatársat szerzett hatalmas munkájához, megalapította egy akadémiának is beillő „Machón lecheker Hassirá Haivrit”-et a rengeteg anyag tudományos feldolgozására, a híres Schocken-Verlag pedig készen áll az anyagnak legszebb kiállításban való kiadására.

Dr. Brody kezei alól megjelent — rendkívül sok kisebb munkán kívül — pompás kiadásban: Juda Halevi divánjának négy hatalmas kötete, a babiloniai Eliezer ben Jaakóv divánja, továbbá Samuel Hannagid divánja. A Schocken-Verlagban pedig három nagy kötetben jelentek meg Todrós és Méir Abualfianak, Móse ibn Gikatillának és Hai Gaónnak költeményei. De mindeme hatalmas műveknek koronáját képezi Móse ibn Ezrá világi költészetének

óriási kötete, amelynek pazar kiállításához hasonló mű a héber irodalomban a mai napig még nem látott napvilágot.

*

Nagy alkotások megvalósításához nem elég a zseni megszületése. Kell, hogy több körülmény is közrejátszék abban, hogy a zseni az ő nagy elképzeléseit realizálhassa. Brodynak az a szerencse jutott osztályrészül, hogy életének legszebb álmait megvalósíthatja. Áldja meg őt a Gondviselés hosszú élettel is, hogy az idő is hő keretet nyújtson további áldásos munkásságának beteljesítéséhez!

SOMLYÓ ZOLTÁN: FEKETE RÉTEN. FEKETE HÁZ

*Az én házam nagy fekete réten áll.
Fekete fák közt, fekete tó partjainál.
Ahol sötét víz sötét korttyal kínál.
De oda soha senkifia el nem talál.*

*Nappal is, éjjel is homályban áll ez a rét.
Nem termi sohase meg a négylevelű lóherét.
Rét, mit a naptul s az éjtől a bánatnak étere véd.
Fényt csak fekete könnyek zápora hint bele szét.*

*Az én házam ezen a fekete réten áll.
Előtte egy szénszínű kéz fekete füvet kaszál.
A fekete fűből mélyszínű parfóm illata száll.
Az ajtó előtt vén hegedűjével hóna alatt a halál.*

*Fala a réttel egyszínű. Ez az a ház,
amelyben a reménytelenség örökös láza cikáz.
Ez az a ház, mit földrengés ereje sohase ráz.*

Salman Schocken

P A P H E L L A : L Ö W I Z R A E L

Azt hittem, ittas. Istenem, mi sem könnyebb. Őszbe, rongyokba csavart koldus, délután, a nyugvó naptól ragyogó padra ül, mellém, teli tarisznyájával. Bizonyára befejezte már napi munkáját, fel is hörpintett néhányat, hogy most itt, a Városliget közelében egy napsütötte padon, nem törődve szomszédságommal, elkészítse csavargásának, megálázkodásainak mérlegét, a tarisznyájából.

Úgy gondoltam, ittassága ennek a mérlegnek a legfontosabb, legjogosabb eredménye. Alázatosságának mosolya, mellyel koldulásait kíséri egész áldott vagy átkozott napon, most végre a saját, őszinte, ittas, mámoros, önmagáért való mosollyá változik, mint ahogy a madár nevetne, ha egy nap kiengednék a kalickából...

Előbb egy kicsit utálkoztam is, megvallom. Menjek, ne menjek? ... Ha itt maradok, borzonghatok, ijedezhetek szegény öregtől, rám támad még kolduló szavaival, mint valami nem remélt zsákmányra, kiszedi kiszámított apró kis pénzeimet, ó, ismerem magamat, képzelem, milyen kaland lesz ebből! És haragudni fogok a koldusra. Ha meg most mindjárt fölkelek, s elmegyek, magamra fogok haragudni, nyugtalan álomom lesz, talán még apám fog szemrehányást tenni, amiért egy öreg ember mellől fölkeltem, talán ő is ott ül egy másik világ másik napsütötte padján és várja, hogy egy másik magános asszony ereszkedjék vele szóba, talán éppen ez a beszélgetés váltja meg apámat esetleges szenvedéseitől, meg ki tudja, ki tudja...! Ha az ember éppen gyászban van megholt egyetlenegy apja után, akkor ilyen

lehetetlen gondolatok foglalkoztatják megárvult szívét...

Maradok. Az öreg szélesekét somolyog. Gyanakodni kezdek, amint elnyújtja öreg tagjait és ravaszul, mintha várakozna. No, ki tudja, milyen szépen, cifrán készíti elő mondanivalóját!

De nem szól, csak éldegél magában, magának. még csak tudomást sem látszik venni rólam.

Most már én is figyelek. Nézegetem oldalt. A sok ápolatlanság közül kezdem az arcát kihámozni. Természetesen, mint mostanában minden idős férfiarcot, őt is csak apámmal vonatkozásban tudom nézni. És mint mindig, most is felfedezem: persze, persze hogy hasonlít! A szemöldöke, az álla! Tisztára apám!

Most előszedegeti a tarisznyát. Maradok. figyelek. Főképp kenyérdarabok kerülnek elő.

Alighogy az első darab kenyér szorong öreg ráncos kezében: egyszerre csak ott terem mellette egy egész sereg veréb. Két stiglic is odamerészkedik az öreghez, valamivel távolabb. Egy csapat galamb pedig még a verebeknél is ott-honosabban, szelídebben, egészen az öreg koldus rongyos papucsáig lépkednek, mint szolid városi polgárok és polgárnők, demokratikusak és csöndesen bölintgetők.

Az öreg is bölint. Beszélgetésbe is fog velük, oktatja őket, igazságokat oszt, rendet teremt falánk és ügyetlen, szemfüles és szemérmes között, biztatgat és közben egyre újabb és újabb kenyérdarabok kerülnek ki a feneketlen zsákból.

Most már csodálkozásom ott fog ebben a külön kis világban, amit az öreg koldus megteremtett magának.

Újból és újból torkomon akad a szó, amellyel meg akarom szólítani. Az igaztalanság, amit az imént róla gondoltam, hogy kifosztásomra törekszik és a látvány, ahogy a megkoldult eledelből madarait táplálja, pirosra szégyeníti arcomat, a nap pedig ránk pazarolja utolsó sugarait és így ülünk itt, heburkolva szép égőpiros palástba, én a koldust nézve, a koldus pedig etetve a madarakat.

Végül mégiscsak megszólítom:

— Ké... rem, kérem szé... pen... bácsi... miért osztogatja el ennivalóját?

Mintha csak most venne észre, rámnéz mosolyával, melyről azt hittem az imént, hogy ittas:

— A madaraknak is kell enniük --- mondta komolyan, kicsit csodálkozva, hogy én ezt nem tudom.

— Ó, — feleltem neki egészen feloldódva szavainak meleg egyszerűségében, — de az nem a maga feladata, bácsi.

Igy akartam tudtára adni, hogy bármilyen szomorú is a világ képe, de ott nem tartunk még talán, hogy koldusok adják tovább összekéregtetett ételeiket azoknak, akiknek jó puha galambhúsát bizony nem ők eszik meg!

De az öreg ekkor, mint egy csínyen rajtakapott gyermek, vagy mint egy tolvajláson ért felnőtt, de inkább még mindkettőnek vegyüléke, úgy mozdult a helyén, olyan ijedt alázatossággal. Mintha csak tőlem akarna koldulni most, többet, mint amennyit eddig egész életén át összekéregtetett. Olyan nagyon alázatos volt a megmozdulása és olyan bocsá-natkérő.

És így szólt:

— Bocsásson meg nekem a nagysága, azért, amit most mondok. És szeretném, ha megértené, még ha nem is koldult sohasem...

Elhallgatott, én pedig leányos mosollyal, mint ahogy apám felé szoktam egykor fordulni, ha magyarázott, úgy néztem rá kérdő szemekkel:

Chamizer: Eliahu próféta 1778

Ő pedig így folytatta:

— Tudom, hogy különös dolog, amit cselekszem. De... (szégyenlősen megakadt, s megint csak nehezen folytatta tovább) ...ez az egyetlen órája életemnek, amikor én is embernek érzem magam. Embernek, mint egykor, mikor még boltom volt és családom.

— Ma már ez mind nincs meg. De az emberek jószívűek, szívesen vetnek nekem oda egy-egy karéj kenyeret, egy-egy krajcár is hull néha a tenyerembe. Nem, semmiképpen sem mondhatom, hogy elhagynának. Betegség sem kínoz és hogy meg lehessenek elégedve sorsommal és ne dobjam el azt, amit Isten adott át oly titokkal, amit talán csak a jövődő életem tud majd megfejteni... s csakis ezek a kis madarak tették lehetővé...

Odavetette nekik a kezében megmaradt morzsákat, elmosolyodott és így folytatta:

— Ilyenkor, mint láthatja a nagysága, végigélem azt, amit egész nap nem tehetek meg: Az emberek ugyanis elfeledkeznek arról, amikor felém vetik alamizsnájukat, hogy sokkal szívesebben venném sokszor, ha egy szavukat hallhatnám. De ezt, ezt nem kapom meg soha! Már évek óta nem emlékszem, hogy valaki egyetlen szót is szólt volna hozzám!

Megint hallgatott kissé, azután folytatta:

— A kis, elkülönített vackomon is magam vagyok, ott sem hallok emberi szót. Ha énekelnek, nem nekem szól az, ha panaszt hallok, nem nekem panaszkodnak. Ki is panaszkodna egy koldusnak? Ha gyermekeket hallok örülni, nem jut nekem abból egyetlen hang sem! Semmi nem az enyém, ami az embereké, a közösségé!

— De én mégis Isten teremtménye vagyok, úgy érzem. Nem azért, mert valamikor jó módban éltem családommal együtt, ó, nem azért. Hanem mert úgy szeretem mindazt, amit Ő megteremtett. Ezeket a fákat itt, ezt a napos padot, és legelsősorban ezeket a drága, kedves kis teremtményeket, ezeket a madarakat.

— Mikor már azt hittem, elfelejtettem beszélni is és csak motyogtam magamban, mint valami részeges társam, akkor egy ilyen szép alkonyatkor kipakkolok a tarisznyámból, hát látom csak, hogy gyülekeznek körém ezek a kedves madarak! Hohó! Hiszen ezeket az Isten küldte nekem, gondoltam ujjongva, az Isten maga, egyenesen ő, egyenesen hozzám küldte, hogy ne panaszkodjak többé öreg napjaimra! Hát most itt vannak! Napról napra itt vannak a barátaim, az ismerőseim! Az egyik galamb úgy bölogat, mint egykor szegény feleségem, amikor még örömhíreket hozhattam neki, ezek a stiglicék, és fiatal kis verebek pedig, ezek a kedves bizalmasok, a gyermekeimet juttatják eszembe. Ott az a kotnyeles kis öreg madár a megholdogult szomszédasszonyt.

— Így teremtem magam köré az én elvesztett világot, melynek ura vagyok, csakis én, egyedül én! Beszélek hozzájuk, s ők meghallgatják, amit mondok nekik! Igazságot szolgáltatok nekik, és ennivalót! Ember vagyok! Megint ember vagyok, minden alkonyatkor, mikor elfáradok a koldulásban. És még marad is elég! Mert az emberek jószívűek, csak épen nem jut eszükbe, hogy a szóhól is juttassanak nekem valamit!

— Én pedig megértettem Isten szavát, megértettem a természet szavát, és most visszavarázsolódtam emberré. Koldushól emberré.

Elhallgatott és alázatosan mosolygott tovább, éppen úgy, amikor még azt hittem róla, hogy ittas.

Megkérdeztem a kedves, büszke ember nevét, hogy soha el ne felejtsem többé:

Löv Izráélnek hívják.

Nagyon jó barátom azóta is.

Kétágú villák, melyet halott kezébe adnak

Száj- és szemfedő halotti cserepek „Smá Jisrael” felirással

L Á N G G Y U L A : É V F O R D U L Ó

Marchesvan 28... fájdalmas érzések ébrednek bennem. 35 év telt el azóta, de a szomorú nap emléke itt él lelkemben, minden percét magam elé varázsolom. Látom Apámat: 52 éves délceg, jókedélyű — mindenki által szeretett Náci bácsi, szabad idejében lombfűrész munkák mesterei készítője, fűr, farag, rajzol. Ájtatos kíváncsisággal fordulunk hozzá: „Papa, mi lesz ez?” — „Majd megtudjátok néhány nap múlva.” Szemében egy elrejtett könny csillogott és rajzolta tovább a betűket. Titkon, rejtve készült a munka, amit zsidó ember így és ilyen formában nem készített még soha.

Tudom, mások is gondolnak a halálra, vannak, akik a Chevránál életükben megveszik sírhelyüket, mások halotti ruhájukat készíttetik el, de Te Apám saját magát fűrészelted a „gépelachokat” és gyúrtad az agyagot a „sarbelach” számára.

Halotti rítusunkhoz hozzátartozik az egyszerű gyalulatlan koporsó, fehér halotti ruha és a halott kezébe a kétágú, villa alakú (innen a népies neve: gépelach) fadarabka és a szemre meg szájra helyezett cserép (népiesen: sárbelach).

S míg fűrészelt, rajzolt, alkotott a betegség és ihlet láza hajtotta kezét, irányította szemét és a holt fába dobant a szíve verése. Tünődött a halálon, fájt lelkének, hogy itt kell hagynia hitvesét, négy apró gyermekét — vallásos érzése rálehelte a betűket a kifaragott, simára csiszolt villácskákra: Térj lelkem nyugovóra, mert Isten megkönyörült rajtam.

שובי נפשי למנוחי כי יי גמל עליי.

Csak a tiszta istenhit sugározhatta felé a szavakat, amik a másik fadarabkára rajzolt:

אני מאמין באמינה שלם שתהיה תחת המתים

Hiszem teljes hittel a holtak feltámadását.

Micsoda önuralom, művészi ihlet, vallásos szent érzés szállhatta meg, az 52 éves férfit, mikor gyúrta az agyagot, finom domborúra kikészítette és ráfestette a szemzáró agyagra a legszentebb vallomást:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד

hogy egykor, ha majd a száj nem mozog, ha az nem zengheti Isten dicsőségét, akkor is ott legyen az ő ajkán az ajkára saját készítette domború cserép és hirdesse:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

Dicsértessék birodalma dicsőségének neve mindörökké.

PATAI JÓZSEF:

ÉN HAJNALI HÁRFÁM...

Én hajnali hárfám, zengő Sulamit,
Mért kelsz a csillagokkal
Dalolni bánatoknak dalait?

Rászállt a Halál ablakunkra... Lásd,
Ujboltu egek nyílnak
S ötelünk némán árnyat, látomást...

S túl látomáson, árnyon, mindenben
Int mindünket parancsra
A hívó Titok, rejtő Végtelen...

S megyünk. Uj csillag vár-e fényuton?
Vagy elnyel bús sötétség? —
Együtt várunk az örök kapukon...

LAKOS ALFRÉD: TISZTA MŰVÉSZETET!

Ötven évvel ezelőtt a festőakadémiákon lázas viták folytak világszerte. Felütötte fejét egy mozgalom. Új művészetet! Egy jelszó volt az egész. Tartalma, oka: semmi-ség. Hiszen abban az időben Munkácsy, Piloty, Matejkó, Makart, Siemiradsky, Verescsagin, stb. valóságos világ-szenzációk voltak, nem is szólva Székely, Benczur nagvságáról.

Ezentúl monumentális és erkölcsi eszméket nem szabad festeni. Az nem más (szerintük) mint irodalom. Ledöntötték az összes fejedelmeket. *Ahogy Rembrandtot ledöntötték alsóbbrendű festőcsoportok.* S Rembrandt meghalt koldus módjára.

Borzalmasak a művészet örvényei. De fenségesek, isteni eredetűek a művészet évezredes, *léleknevesítő törvényei.* Én dobtam először e fogalmi zavarok tengerébe még 1896-ban, tehát 43 év előtt a berlini Allgemeine Zeitung des Judenthum-ban, valamint az Egyenlőség hasábjain („Zsidótárgyú művészetet”) címmel egy jelszót, egy olyat, amely mögött óriási, mérhetetlen a tartalom: BECALEL! Azután hazánkban addig soha nem látott tollharcot indítottam már 40 év előtt a művészet megtisztításáért. Talán ötszáz cikket írtam.

Benczur, Nordau, Solomon I. Solomon, de minden jeles, nagy művész akkoriban sorra kerestek fel soraikkal.

Nordau így írt: „Sie führen einen mutigen und verdienten Kampf“. *Bihari Sándor:* „Végre akadt valaki. vérbeli festő, aki szokimondó bátorsággal, stb.“

Legutoljára (e levél Gömöri Elek úr birtokába került két év előtt) Benczur egy döbbenetes dátummal: 1914. évi június 28-án így: „Vajha ne lenne az Ön szava, pusztába kiáltó szó!“

Mi tehát az én gondolatom most? Ezentúl, ha külső idegen behatásokra (Cézanne, Manet) s rokonszellemeik, híressé szervezett és financirozott dilettánsok behatásai folytán talán hozzánk, *zsidók közé is beszivárgott a művészetromboló fogalomzavar,* ezentúl legyen e téren vezércsillagunk az *Isten árnyékában* működött Becalel!

Ezt nevezem tiszta és zsidó művészetnek. De ennek millió és millió a törvénye! Ki ért ehhez, ha nem a művész?...

A művész, a valódi — oh, mily nehéz probléma napjainkban megkülönböztetni *a valódit a hirnevessé felfújtsarlatánoktól,* — a Gondviselés által hivatottnak kell, hogy érezze magát a pályáján. Ahogyan Rembrandt tudta ezt

Rhodosi kép

Részlet Rhodosból. Tillemann Sebestyénné felvételei

önmagáról, bár elbukott egy harmincéves háborúnak Európaszerte *kalandor pszichózisa közepette.* Ahogyan *Becalel tudta ezt!* Tisztult korokban azonnal felismerik az ilyet, a hivatalos mesterek. De minden megfordul, ha az idők és emberek az erőszakot és sikert bálványozzák. A festő, aki valamely nagy *erkölcsi, de egyben festői* eszmétől megragadtatván, leül vászna elé, munkája közben száz és ezer olyan törvényre akad, amely szent félelemmel tölti el! Felülmúlta önmagát! Mondják ilyenkor csodálói. De a festő, amíg műve elkészül, rendszerint a legtöbb törvényt már el is felejtette. Ha nincs megáldva külön írói művészettel is, nem is tudja gondolatait *fármába önteni.* Gondolata elkallódik. Ötven éves művészeti tapasztalataimmal a hátam mögött, megváltottam a jogcímet, hogy megvilágítsam a mai szofisztikus, rabulisztikus, tévelygő álművészetek minden okoskodását. Becalel a vezérlő szellemem.

Hiszen a művészet legfőbb törvényét a Biblia nyilatkoztatta ki. *Művész csak az, aki egyenesen Isten sugallatát érzi magában. Mihelyt ettől eltér bárki is,* a rombolás eszközévé faragja a művészetet! Álművészetet, hazugságot, erotikát vagy *valótlan, irreális, ellenőrizhetetlen képeket* fest. Új célokat (pl. a levegő festése, miként 50 év előtt, vagy új szürreális, kubista, futurista látás stb.) jelöl meg a *művészet céljául,* esetleg gyűlöletre szító propaganda is lehet ez a cél, s a művészet e meghamisítása előnti az emberiség szellemét is. *Koronatanú vagyok arra, hogy az erőszakos fogalmak iskolája a művészet fogalomzavarai-ból indult el 50 év előtt!* S 47 év előtt már láttam az első német újító tárlatot is a Prinz Regentenstrassen Münchenben, amidőn szembeszállt a Glaspalast tradíciósabb művészeivel!

Hol tartunk azóta? Párisban százezer ember mondja magát „festőművésznek”. *Megdől a művészet mértéke. Nincs tradíció, tehát nincs művészet!* Az anarchia szelleme az, ami világszerte elterjedt. Vajjon jó-e ez nekünk zsidóknak?...

SASS IRÉN: RUTH HAZÁT SZEREZ

Az IMIT ülésén felolvasta az író.

Két nap és két éjszaka mult el azóta, hogy Orpát ott-hagyták a fa alatt és szemükkel kísérték síró, meggörnyedt alakját, míg elnyelte a sárgaszínű, pusztai alkonyat. Enyhén lejtő domb tetején állottak, forrón tűző délelőtti napban: mikor Noémi kinyújtotta a karját:

— Ez már Judea... — mondta és lemutatott a domb lábához; messzi, sík területre...

Ruth összezsapta a kezét:

— Mennyi árpa!... — kiáltotta lelkendezve, mert a parasztasszony gabonát istenítő szemével alóször is ebbe a ringatózó, lebbenő, aranyszínű növénytengerbe kábult bele.

És fel is vidult tőle. Nincs baj. Judeában bő termés van. Végig sárga a mező az árpától. Nem hal ott éhen még a mező vadja sem. Hát még két özvegyasszony!

Csendesen dalolgatni kezdett. Csodálkozott rajta, hogy minél inkább közeledtek Betlehemhez, Noémi annál szótlanabb és annál gondterheltebb lett.

— Hazavágyódtál a szülővárosodba, napam, el akartál menni moáb földjéről Judeába; lásd, apámat-anyámat otthagytam, hogy veled jöhessek és most, hogy Betlehem felé közeledünk, szótlan és mogorva vagy... — mondta a fiatal özvegy, némi duzzogó csodálkozással.

— Ne csodáld, Ruth... — felelte csendesen az öregasszony. — Fiatal voltam, mikor elkerültem innen. Tele voltam reménnyel és örömmel. S most, hogy visszajöttem, öreg, reménytelen és nyomorult vagyok. Sok minden megváltozott rajtam a hosszú idő alatt s arra gondolok, hogy meg kellett változnia azalatt a hazámnak is.

Dehogy is értette Ruth mindazt, amit napa mondott. Homályos és nagyon hölcs szavak voltak azok az ő bimbónak maradt, falusi értelme számára. S micsoda kifejezések akadtak benne! Haza! Mi az, hogy haza?! Ruth úgy érezte, hogy sok mindenre megtanították élete huszonöt éve alatt. Tudott a mezőn markot gyűjteni, tyúkot ültetni, kenyeret dagasztani, lent szőni, háziköntöst varrni, mosni, sikálni és illatos olajat készíteni a teste ápolására. Minderre részben anyja, részben férje tanította meg. De azt még senki sem mondta neki, hogy más dolgok is vannak a földön. Hogy van haza is. Mi az a haza? Ha Noémi a szülőföldjét nevezi annak, akkor mindenkinek van hazája. Mindenki születik és él valahol. S ahol él, az a hazája. Eddig moáb földje volt a haza, most majd Judea lesz. Ez csak egyszerű?

Gyöngéden megszorította Noémi karját:

— Mit búsulsz, napam? Mi változhatott a te hazádon? Nézd, az ég kék és az árpa sárga. Semmi sem változott Moáb földjén, míg ipam, a te férjed, Elimelech élt, s míg élt az uram is, a te házában laktam és az volt a haza. Most is a te házában fogok lakni és az lesz a haza. Ha a ház fala alacsonyabb, vagy magasabb, ha a teteje laposabb, vagy meredekebb, ha kisebb, ha nagyobb lesz, mint ott volt moáb földjén, azért csak haza lesz az, Noémi és mi boldogok leszünk még, meglásd.

Noémi elnézően mosolygott, mintha verébsiripelést hallott volna. De felelni már nem volt ideje, mert közben beléptek Betlehem kapuján.

Az utcák éltek, forrtak, zsibongtak, mint jó aratás idején máskor is. Gazdagság, gondtalanság, öröm és nyugalom pezsgő derűje fűtötte a házak között árkolódó keskeny utakat, mint a vérereket a bor. A gyerekek érett árpakalászokkal játszottak, fiatal lányok árpakoszorúval a fejükön, dalolva mentek a kútra. Hej, pazarolt a város. Gazdagon fizetett az Úr, hálátlan az, aki nem bízik az Ő

örökkönvaló jóságában. Pazaroljunk, jövőre is lesz aratás, jövőre is ad az Úr!

Öregasszonyok, szakállas vénék, régi barátnők, régi szomszédok hamarosan felismerték Noémit, aki valaha a városból származott el. S mint a galambduchan a betolakodott idegen madárra, egyszerre rácsaptak csevetelő, csattogó gúnyolódással:

— Nini, csak a vendég! Ez hát az a Noémi, aki egykor itt élt s aztán usgye! felkapta a sátorfáját?! Szárazság volt akkor Judeában s jobb volt nekik a moabiták kövér mezője. No, asszony, hát hogy gondolod? Judeában jó termés van s te megérkezel, mint a sáska, a levegőből? De vajjon ki hívott? Ugyanaz hívott vissza, aki egyszer elküldött, Noémi... — így kiabáltak kórusban körülötte.

Noémi gyámoltalanul állt a körben. Ugy érezte, hogy a kiabálóknak igazuk van s mert így érezte, alig tudott védekezni.

— Ne nevezetek engem Noéminak... — mondta elfuló hangon. — Keserű az én sorsom. Nevezetek engem Marának. Özvegy vagyok, megkopasztott az élet. Elimelech meghalt, fiaim meghaltak, csak Ruth, a menyem maradt velem, hogy aggkorom gyámola legyen. Én most hazajöttem a hazámba.

— Hazádba?! — ugrott előre egy féllábú férfi, aki nyomoréksága miatt nem járt kint az aratókkal. — Hol a te hazád, Noémi? Talán moáb földjén!

— Úgy van! Úgy bizony! — zúgtak rá a többiek. — Aki nem vállalta, ami nyomorúságunkat, ne éhezzen a gazdagságunkra se!...

Talán bizony kidobták volna a két özvegyet Betlehem kapuján, ha egy magas, tagbaszakadt férfi, sietve nem közeledett volna a tömeg felé:

— Csend!... — csapott le közéjük, mint héja a tyúkok közé és erre csakugyan csend lett. — Hadd hallom, mi van itt?!

Egyszerre huszan kezdtek beszélni, de az idegen Noémit hallgatta meg s aztán gyorsan döntött:

— Békén hagyjátok őt. Urunknak, Boáznak véréből való volt az ő férje. Ha hazajött, éljen itthon békességgel. S erre a tömeg elszéledt.

Egy vörösszemű, csendes, töpörödött öregasszony sompolygott oda a magára maradt két özvegy mellé:

— Boáz ispánja volt ez... — mondta nagy tisztelettel. — Hatalmas ember, nagy úr. Megköszönhetitek a jóságát.

Aztán ő is elbicegett a többi után.

*

Az özvegyek egy rozzant kis kunyhóban húzták meg magukat. Reggel óta nem ettek, de nem az éhség, a gond volt az, amitől nem tudtak elaludni. A hold besütött a kunyhó nyitott ajtaján.

— Mi a haza? Mi a haza, napam?!... — szólalt meg Ruth a sötétben töprengő és tanácstalan hangon.

— Ez... — felelte Noémi keserűen és megértően.

Ruth lázadozott:

— De hiszen föld, ég, mező, árpa, mindenütt egyforma. És te mondod, hogy mindezt a te Istened teremtetten.

— Igen, Ruth, de az emberek rosszak.

— Te is héber vagy.

— Egymáshoz sincs szívük.

— Miért gyűlölnek?

— Nem gyűlölnek. Irigyeik. Féltik a gabonát, amit meg fogunk enni.

— Majdnem megverték minket.

— Tudtam, hogy így lesz.

De aztán Ruthban megint csak felpisláskolt a fiatal-ság optimizmusa:

— Hanem az a nagyúr! A Boáz ispánja! Az rájuk kiáltott. Aztán csend lett. Megijedtek!

— Holnapig. De próbálj csak kimenni a mezőre.

— Gondolod, hogy bántani fognak?

— Bántani fognak, Ruth.

A fiatalasszony megijedt. Most érezte csak igazán, hogy micsoda nehéz feladatra vállalkozott. Kenyeret szerezni, özvegy fejjel, magának és előregedett napának. Kenyeret szerezni, idegen emberek között, idegen hazában.

Megint ez a furcsa, ijesztő szó: *haza*. Hát hol van az a haza? Mi az a haza? Ki az a haza? Ki annak a hazának az ura?!

Mindennek van gazdája, biztosan a hazának is van gazdája. A haza gazdája parancsol a hazában. Meg kell tudni, ki ennek a hazának a gazdája? S aztán elmenni hozzá. Panaszkodni, sírni, könnyörögni.

Odafordult a napához:

— Mondd napam, ki a hazának a gazdája?!

Noémi nem értette a kérdést:

— Mit akarsz Ruth? — kérdezte fáradtan.

— A haza gazdájához akarok elmenni. Meg akarom lágyítani a szívét. Ennünk kell napam. Mi csak két szegény, nyomorult özvegy vagyunk. Nem halhatunk éhen. Mondd meg nekem, ki a hazának a gazdája?

Noémi elgondolkozott. Furcsa kérdései vannak ezeknek a fiataloknak. Ki a hazának a gazdája? Honnan tudja. Ki mondta ezt meg neki valaha? A férfiak nem sokat beszélgetnek az asszonynéppel.

— Nem tudom... — mondta végre nyujtottan és szégyenkezve.

— Gondolkozzál! — sürgette a fiatal. — Te sokkal többet tudsz, mint én.

— A haza gazdája... — kezdte végre vontatottan az öreg. — A haza gazdája... én azt hiszem, hogy... az Örökkévaló... De a férfiak parancsolnak benne...

Ruthot csalódásba ejtette a szimpla válasz:

— Nálunk is a férfiak parancsolnak — mondta oktatóan és kurtán.

— Mindenütt a férfiak parancsolnak... — felelte megadóan az öreg.

Ruth elhallgatott és felült az ágyán. A haza gazdája tehát az Örökkévaló... — összegezte a friss tudást. — A héberek messzi és titokzatos Istene. De a férfiak parancsolnak benne. Itt is. Mindenütt. Ahogy Noémi mondta. Mindig a férfi parancsol és az asszony engedelmeskedik. S ahol a férfi nem parancsol és az asszonynak nincs kinek engedelmeskednie, ott nincs haza, ott nincs kenyér, ott kiabálnak az özvegyekkel és ki akarják dobni a kapun.

— Igen, ez így van... — állapította meg Ruth. Idáig már eljutott.

Aztán megint jött egy lázadó kérdés: miért van így? A férfiak parancsolnak. Házat építenek az asszonynak, ha akarnak. Ha akarják, kiűzik belőle az asszonyt. Ruhát is adnak, ha akarnak. Ha nem: rongyokban jár az asszony. Felszántják a földet, bevetik, kinő a gabona, learatják, malomba viszik, liszt lesz belőle: kenyeret adnak az asszonynak. Ha akarnak. Ha nem: éhezni muszáj. Mi tehát a haza? A haza: a férfi.

Akinek nincs férje, nincs hazája sem. Noéminek és Ruthnak nincsen férje. Nincs tehát hazája sem. Ez is így van és ezen nem lehet változtatni.

Mikor idáig ért Ruth, nagyon elfekedtek a gondo-

latai. A távoli, ijesztő jövő, mint egy nagy, sötét, villámmal, mennydörgéssel teli felhő, ráborult szegény, tompa és homályos értelmére. Nem értett semmit. Nem tudott semmit. Csak egyet érzett: félt. Ebben a félelemben benne volt számára az egész világ: özvegyisége, szegénysége, gyengesége, együgyűsége, tanácstalansága és idegensége. Gyenge, együgyű, idegen és hazátlan. Mert férfiatlan.

De miért férfiatlan? Kiljon meghalt. Miért halt meg Kiljon? Mert az istenek így akarták. Milyen istenek akarták így? Moábita istenek. Kiljon moábita földön halt meg.

Most azonban judeai földön vannak. A héberek istenének földjén. A héber Isten nem ölte meg Kiljont. A héber Isten vissza fogja adni neki azt, amit a moábita Istenek elvettek tőle: hazát és férfit.

Izgatottan ugrott fel a szalmafekhelyéről. Odafutott Noémihez. Az öregasszonyt elnyomta a fáradtság és a bánat. Csendesesen aludt. De a fiatal, könnyörtelen türelmetlenséggel felzavarta:

— Hallod-e, Noémi! — kiáltotta a felfedezés lázában égve. — Hallod-e! Lesz már hazánk!

— Hazánk... — motyogta álmosan Noémi.

— Férfit fogunk szerezni!... — dalolt Ruth diadalmasan és bátran, mint a csalogánydaltól zengő erdő.

— Öreg vagyok én már... — hallotta Noémi lemondó hangját.

— De én fiatal vagyok!... — nevetett vidáman Ruth és visszabujt a fekhelyére.

*

Öreg volt Noémi, nagyon öreg, de az asszonyban sosem hal meg az asszony. Hamar megértette Ruthot, hamar egyetértett vele. Asszonyos okoskodás volt, tehát értelmes okoskodás: férfit szerezni, lehetőleg gazdagot és erőset. Férfit szerezni s vele mindent: kenyeret, házat, ruhát, ékszert és hazát is. Hazát is az idegenbe szakadt és idegenből szakadt két, éhező özvegynek.

S még ezen az éjszakán megszületett az örök asszonyi cselszövénynek egy halhatatlan fejezete: Boáz, Elimelech atyjafia volt. Gazdag és hatalmas. Ruth pedig fiatal és szép.

*

És Ruth másnap kiment a mezőre. Szedegette a kalászeket az aratók után, a szegények mesgyéjén.

És mindennap kiment és mindennap ott járt a Boáz saruja nyomán, míg egy napon észrevette a hatalmas úr:

— Kinek a lánya az a fekete ott, a marokszedők között? — kérdezte összehúzott szemmel.

Megmondták neki. S mert hízlgő szolgák mindenütt vannak, akik urukat szívesen szórakoztatják friss és érdekes hírekkel, elmondták a gazdag és hatalmas úrnak azt is, hogy mi jót cselekszik az idegenből jött fiatal özvegy az elaggott napával, aki Elimelechnek volt egykor felesége és atyjafia a gazdag földesúrnak.

Ruth, mintha nem tudott volna semmiről. Még arról sem, hogy Boáz észrevette és megjegyezte az ő arcát a szegényjogon kalászszedegatók között. De, hacsak tehetné, ott hajladozott Boáz közelében és könnyes, gazellaszemét olykor ráemelte a hatalmas emberre.

S aztán jött egy este, mikor a két asszony sokáig sustorgott a rozzant kis kunyhóban. Aki hallgatózott, ki hallhatta Noémi okos és tapasztalt szavait:

— Hát nem rokonunk-e Boáz? És nem elég gazdag-e? Miért ne válthatná meg törvénytörést Elimelech földjét s vele minden jószágát, téged is? Öltözz csak fel szépen, fürödj meg, kend meg magadat illatos olajjal. Boáz ma éjjel árpát szeleltet a szérün. Fredj oda, de vigyázz, hogy

észre ne vegyen, míg nem evett és ivott. Többet nem mondok. Asszonynak teremtett az Örökkévaló. Kell, hogy több eszed legyen, mint egy férfinék.

Ruth szomjas fülekkel fülelt. Nagyon értette a dolgot. És úgy tett, ahogy napa tanácsolta.

*

Kéken, rózsaszínen, sárgán, egész nyári pompájában ragyogott fel a reggel. A madarak fenn a levegőégben, az aratók lent a megáldott földön, versenyt daloltak egymással. Az árpát már learatták, most a búzán volt a sor. És micsoda kalászkok dőltek el a kasza nyomán! Súlyos, teli

kalászkok. Boldog, gondtalan, áldott év, gazdag aranylő ígéretei. Áldassék az Örökkévaló!

Boáz magasan, testesen és feketén állt mezői szélén és messze nézett. Arca, mint a megmerevedett bronz. De szemei nevetnek és nedvesen, villogva csillognak.

Egy felpillantást visszavet a sérű felé. Elkapja a fejét. Boldog és büszke, hálás és elégedett. Az ég kegyelme végtelen. A föld bőségesen fizet, a nap ragyog és az élemedett férfiú megifjúodik az Úr jóvoltából.

Boáz boldog és büszke: asszonyt hódított.

Ruth hallgat. Ő tudja, hogy többet.

Férfit és hazát.

TANULJUNK NAPONTA BIBLIÁT!

A szentföldi nemzeti tanács felhívása a zsidósághoz Palesztinában és a diasporában.

Testvéreink! Könyv népének fiai!

Életének hajnalán érte el népünk Isten kegyelméből való alkotását. A Biblia könyvében rejtőzik egész gazdag világunk: e tan, a prófécia és a bölcsesség világa, e nép költészete és imája, kezdetének története és jövődjének látomása. Drága lett ez a könyv az egész világ számára, amely Könyvek Könyvének nevezte. Nekünk azonban életünk lehellete, vele nőttünk és szellemével neveltük gyermekeinket. A jog és igazság, irgalom és jóság, igazság és hűség Istenszeretet és emberszeretet, hit az ember szabadságában és az ember minden fiának egyenlőségében. A rossz gyűlölete és a jó szeretete, az erkölcsi hivatás odaadása, az igazság győzelmének sóvárgása, — azt merítettük a Biblia szelleméből, Mózes tanaiból, amelyekhez az egész szóbeli tan kapcsolódik törvényeivel és parancsaival, melyek szívet tisztítanak és legendáival, melyek a szemeket sugarakkal töltik meg.

Nem csoda, hogy népünk egész szívével, lelkével ragaszkodott a Bibliához. A nevelés alapja volt a Bibliával való foglalkozás. Minden nemzedék új fényre közeledett hozzá, benne találta a nép vigaszt hosszú bolyongásában és hitének forrásait a jövő megváltásában.

És ma, hogy visszatértünk őseink földjére mi, akik itt építünk és ti, akik a szétszórtságból emeltek ide szemeteket, most, hogy visszatértünk a Biblia nyelvéhez és felelevenedett ajkunkon és gyermekeink ajkain; itt az ideje, hogy megújítsuk ősi szövetségünket szent írásainkkal. És éppen most, amikor a világ ostromot indított ellenünk, hogy kiirtson az ég alól, térjünk vissza büszkén a forráshoz, amelyből hősi erőnket merítettük.

Jákob háza, jertek, térjünk vissza az Úr világosságához, mely a Biblia könyvében ragyog. Olvassunk belőle mindennap otthon és templomban, az iskolában és családunk körében, terített asztalnál megszabott órában. Olvassunk benne, napról-napra, abban a tudatban, hogy e szétszórta nép minden fia ugyanekkor olvassa ezeket a fejezeteket szerte a világon."

A felhívást, amely egyben beosztja a Bibliának olvasandó fejezeteit, aláírták a legkiválóbb jeruzsálemi tudósok, Prof. Frenkel, a héber egyetem rektora, Prof. David Jelin, Prof. Aszaf Almaliach, Ben Imi, Bermann, dr. Epstein, stb.

DR. KOHLBACH BERTALAN

DOKTORÁAVATÁSA 50. ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL.

Alig van zsidó teológus, aki oly sokoldalú irodalmi és tudományos tevékenységet fejtett volna ki, mint Kohlbach Bertalan. Bölcsészettudományi értekezése óta (Juda ibn Balam, a középkori nagy grammatikus, élete és munkássága). Tanulmányokat, tárcákat, könyvismertetőket ír, különböző, bel- és külföldi hírlapokba és folyóiratokba. Különös előszeretettel és sikerrel dolgozik Kohlbach, a zsidó *folklore* terén, idevágó dolgozatai közül felemlítjük az IMIT évkönyveiben megjelenteket: „Állatvédelem a zsidóságban“, „Tűz és fény“, „Sütemények a zsidóságban“, „Az égő csipkebokor“, „A kürt szava“, „A bűnbocsánat napja“. E cikkek közül több megjelent az Etnográfia és a Zeitschrift des Vereins für Volkskunde-ban.

Életrajzot írt Szinaj Lamdon-ról, Beer Nikolau-ról, Bacher Vilmosról, Blau Lajosról, Kecskeméti Lipótról (Szombat, 1936). A *zsidó népeletről* vett tárcái, elbeszélései nagyrészt a *Múlt és Jövőben* jelentek meg, mint pl. „Szegény fogoly teflinje“, a Hetvennyolcadik zsoltár“, a „Ros Medina“, „Vizió“, legutóbb pedig „Ilyen is volt a világ“. Sok cikket írt az archeológiáról és zsidó múzeális tárgyakról, pl. Simonfai boncleletek, zsidó múzeum. Vallásrégiségek múzeuma, stb.

A természet iránt való lelkesedése és szeretete az alpinizmus és túristika gyakorlati és elméleti terére ragadja. Például a „Túristaság nevelő hatása“, a „Genfi tó partján“, „Jégvirágok nyáron“, stb. Életének javarészét a katedrán tölti, azért a pedagógiába vágó dolgozatainak is nagy száma van, pl. a „Művészet és a gimnázium“, „Schiller költeményei a nevelés szolgálatában“. A Bánóczy emlékkönyvben Bánóczy irodalmi munkásságával foglalkozik, németre lefordította Hóman Bálint, „A magyar őstörténet keleti forrásainak kora“, „Gyóni Géza versei“, „Kecskeméti Lipót“ „egy zsidó vallás van-e, több-e“. Bár a rabbiszekeket csak rövid ideig töltötte be, mégis számos közsgben mondott beszédet. Pl. Dombóváron, Hőgyészen, Rózsahegyen, Lugoson, Berlinben, Bécsben a Reformgemeinde templomában. Előadásokat ugyancsak számos közsgben és még számosabb egyesületben tartott.

Dr. Wolf József.

DR. FEUERSTEIN EMIL (TELAVIV): TAVASZ, MEGÚJULÁS, KELET...

A ma zsidó történelme bizony hasonlatos Jób könyvének első fejezetéhez, amelyben hírnök hírnök után jő és valóban „lihegve szól“ a világzsidóság más-más törzsének hajáról, pusztulásáról. Mondják, mint nyesdesi a Sors az egykor terebélyes nagy fa messzenyúló ágait egymásután, sorra. Immár sutbadobott, agyoncsépett száraz elméletek szalmájának lobogó lángja festi vörösre fejünk felett az eget: orosz, lengyel, német (s ki tudja, holnap még melyik) zsidóság jajkiáltása hasítja fel fent a közönyös szürkéséget. Ma beborult és dörög minden, gondolkodó egyén, nép világának ege, ma mindenki érzi, tágult orrlyukakkal szimatolja a közeledő vihart és a már-már lecsapó villámok fenyítő fényénél félve fürkészi a bűvőhelyhez, rejtek felé vezető utat. Ma széthullik minden összetákolt áttatás, szétforgácsolódik, darabokra szakad minden fene nagy igyekezettel összetartott mimikriteória. Ma robogva élünk, hajszoltan, magunkat, egymást kergetve, úzva s az események (már csak nem is a lelkiék) olyan szédületes gyorsasággal peregenek mindennapi életünk megcsúfolt, lenge vásznán, ahogy mi azt csak mozik kényelmes, marasztaló fotőjeiből szoktuk látni. S a zsidóság felséges, fentről jövő titokzatos, eleve való elrendelések folytán akarva, akaratlanul a legelső sorba nyomult (milyen nagy lesz valaha jutalma érte, ma azonban) lett minden bántott, elnyomott, „külön emberként szenvedő“, hívő szellemiség megtestítője. Ma, amikor a zsidóság olyan, sohanemvolt kiállással harcol és szenved, amikor olyan remegő készséggel vállalja rászakadt sorsának kábító terhét, ma, amikor ő lett meg-megroppanó „Vitéze a Jó“-nak, szabad-e kimondani, leszögezni azt a hitetlenséget, hogy mennyire dűl köztünk a viszály, az események magávalragadó, beszédes folyamata mennyire képtelen volt mindmáig köztünk, bennünk lévő sokak hunyorgó szemét látásig tágitani, az értelmet meglátásra bírni. Akadnak sokan, akik rövidlátó pislogással úgy vélik, hogy a testi és szellemi zsidóság olyasvalami mint a szobájuk, amelyből „kilépnek“ és csöndesen beteszik maguk mögött az ajtót. Vagy hogy a zsidóság, a zsidóváválás, a zsidónaklevés az olyan, mint a gúnyájuk, amelyet magukra öltenek s amelyből kedvük szerint kibujnak est idején. Vannak, akik orrukig se látva, azt hiszik, hogy ezt „lehet“, hogy ez „megoldás“ és „eshetőség“. Egyrészt. Másrészt pedig akadnak jóval nagyobb számmal, sajnos, befelé megfutamodó gyávák, akik inkább a kereten belül maradnak, csak mászínűre akarják festeni azt. Belülmaradva nevezik másoknak magukat, ámítva, hitegetve, áttatva, szépítve énjüket. Durva rúgások sem képesek velük hovatarozásukat megértetni, kell, hogy mi, a testvéreik ordítsuk rekedten, megfeszített hangszálakkal a fülükbe, hogy ma a legtökéletesebb (már amennyire ez a szó erre a korra alkalmazható) disszimiláció korát éljük. Ne fussanak többé szekerek után, amelyek úgysem veszik fel őket. Hisz verhetné ma a cionizmus a mellét dicsekedve: Ugye megmondtam jóelőre, ugye könyörögtem, hogy okuljatok, ugye mosolyogva gúnyoltatok intő szavaimat. Ma azonban se idő, se alkalom erre. A cionizmusnak igenis sürgősen el kell foglalnia Magyarországon is azt a pozíciót, amelyért már megszenvedett és amelyet már kiérdemelt. Át kell vennie az irányítást a magyar zsidóság hajóján, amelynek hasadt az árboc, tépett a vitorlája, hogy lélekben először visszatérhessenek oda, ahová Isten és ember előtt tartoznak s ahova valóságban vissza fognak közülük azok térni, akik azt szívből óhajtván elszántan akarják s készek szenvedni érte.

Oh, mi innen tudjuk, nagyon fájdalmas ez a válasz. Adyk árnya életbevágó mélységgel vetődött magyar-zsidó

szellemiségünk sokrétű síkjára. Nincs ideje azonban siránkozásnak. Ne jajongjunk multakon, ne idézzük fel síri némaságból holt emlékek beszédes tanuit. Ne hirdessük, kürtöljük világgá, mit tettünk és mit akarunk tenni, ne emlegessük szapora szavakkal az „oroszlánrészeket“ a magyar kultúra, magyar műveltség, magyar művészet és tudomány terén. Hagyjuk békében szenderegni a voltat, a hűltet, temessük egymás mellé az 160-as zsidókiűzést és 1848 harcainak húszezer zsidó katonáját, akik a honvédhadsereg kilencedrésze volt, pedig a zsidóság akkor a magyarság harmincadát tette összevissza. Előre nézzünk, hogy mi a menthető.

Határok zárt sorompói merednek tiltón felénk. Ízzik bennünk a kín lángja. Alázkodjunk, forduljunk befelé, legyünk zsidók, ékesítsük újra magunkat a mi régi elveink nemeshimzésű, halhatatlan ragyogású öltözkékével.

Csak meg kell hogy rázzuk magunkat s tündérkirálynővé válik a piszkos kis cseléd, drága kincsekkel vagyunk mi teleaggatva, csak szemünk kell hogy kinyíljon rájuk. S ki tudja, talán új tavasz sarjad e renyhe, pókhálós őszben, amely ránköszöntött. Tavasz hív benneteket, megújulás, Napkelet. Az anyaföld akarja itt keblére ölelni megtért, tékozló fiait. Itt, ahol az ősi kezdet és a mai újakezdet andalító muzsikája zenél minden röghen, tavasz, megújulás, kelet. Az ő vérpezsdítő mámoruk lüktet minden megmozdulásban. Zsendülő fiatalság zendülő irama, sokat és mindent ígérő beteljesülés, sudár törzsbe szökkenő életfa lassú bimbózása, csókos, termő terebélye büszke terjeszkedése.

Ne higyjétek azonban, hogy nem kell keservesen kanosszát járni azért, amit kaptok. Van egy nagy ösztönszerű, tudatalatti, mély felszabadulás, amelynek ára porhanyogódás a munka kalapácsa alatt, izzás, edződés a munka kohójában, üllőjén. Mert más alapokra van fektetve a falusi, a városi élet, az élet az aszfalton és a mezőn. S ha lesz elég erőtok hozzá, hogy kihámozzátok a felfujt tények és a hamis romantikájú beállítások tömkelege alól azt az igazságot, amelyet mi találtunk, magunkévá tettünk s amely a tietekké válhat, amely az itteni dolgok és történetek mélyén van elrejtve, elásva, meg fogtok érteni bennünket és rá fogtok lépni a hozzánk vezető útra, amely Tavaszt mer hirdetni az Őszben, nyugat helyett keletet ad és senyvedés helyett igenis megújulást!...

BALÁZS MIKSA:

SZEGÉNY, SZEGÉNY SZÍV...

*Biztattak, hogy ne énekeljem Őt:
Ki az egész erő, az ősi szellem
És gyűlölködtek gyáván Uram ellen
A koldúslelkű, korcs kenyérlesők.*

*Gúnyoltak, hogy ne tiszteljem haragját
Akiért vannak s állnak a hegyek,
Ki megengedte, hogy szentté legyek
És leboruljak ott, hol senki nem lát.*

*És kiáltottak gyáva bűba esve:
„A bús, rideg Istennél mit keressz te?
Szegény, szegény szív, mi lesz majd a bére?*

*— S én nem felelek, gondolkodva, lassan
Hozzáfogok, hogy vérem kicsorgassam
A hideg templom holt, hideg kövére...*

DR. BERNSTEIN BÉLA: FEHÉR ARTUR

A nagyhírű zsidó művész, ki csak nem rég tért vissza külföldi turnéjáról, hol nagy elismerést szerzett nevének és művészetén keresztül a hazai zsidó íróknak és költőknek — most itthon tartja irodalmi és kulturális recitálóestélyeit, melynek során eddig is sok nagy várost látogatott meg, hol mindenütt a legmegértőbb szeretettel, szolidaritással fogadták. Fehér Artur nem most jegyezte el magát a zsidósággal, nem most interpretálja a Bibliát, a Prófétákat és a modern zsidó írókat és költőket, hanem ezt ő már másfél évtized előtt kezdte el, mikor az még missziómunka volt. Tizenöt éven keresztül városról városra, községről községre járt a művész hitközségek kultúrtermeiben, hogy hirdesse az Igét.

Most Fehér Artur művészete teljében éretten, tapasztaltan és zengő szavaival vigaszt, kitartást, bizakodást öntve hallgatói seregébe, közvetíti a modern zsidó költők és írók legszebb műveit. Új műsorának köszöntője Patai József „Jó évet, testvérek” című verse és egyéb írásai. Műsorát a többi zsidó költők és írók képezik, kiket szeretettel hallgat a közönség. Így Kiss Arnoldot, Emőd Tamást, Peterdi Andort, Somlyó Zoltánt, Várnai Zsenit és Szabolcsi Lajost. Dr. Bernstein Béla, a nagy zsidó pap a következőket mondja Fehér Arturról:

„Mert az ő igaz művészetének hatalmas szárnyain felvisz minket egy tisztultabb, magasabb légkörbe, kiemel abból az alacsonyságból, mely körülöttünk a rövidlátó, meg

nem értő, mert gyűlölettől és irigységtől elfogult társadalomban, főleg az újabb időben, mindig sűrűbb és vésesebb lesz.

És mikor Fehér Artur mester, mint a magyar-zsidó kultúra zászlóvivője elének áll, hogy annak a nagyértékű kultúrának dicső eredményeit bemutassa nekünk, akkor megelevenedik általa előttünk az a kép, melyet e heti szakaszunk fest Mózesről, a halhatatlan tanítómesterről, mikor azt a parancsot kapta Istentől: Készíts magadnak két ezüst trombitát, vert munkával készítsd azokat, hogy szolgáljanak neked a község összehívására és a táborok elindítására!!

Két ezüst trombitát készíts magadnak, mondta Isten Mózesnek, ez azt jelenti a hagyomány magyarázata szerint: Készítsd azokat a magadéból magadnak! A te birtokodban van a tiszta anyag, melyből készítheted és csak te szólaltathatod meg azokat, senki más; mind a kettő egyforma legyen külső alakra, nagyságra és szépségre nézve, mert mind a kettő együtt szolgálja a célt: hogy egybehívja az egész községet és azután elindítsa a táborokat arra az utra, melyen Isten rendelése szerint haladniok kell.

Nos, itt van a művész, két trombita a kezében: a magyar-zsidó irodalom közvetítő hangszerei, amit az írók és költők szavakba öntöttek, amit Fehér Artur mester az ő lelkéből, leszűrt munkájából beléjük adott, amit az ő isten-áldotta művészete azokból a költői szavakból kihoz és elének tár, gyönyörködtetve és buzdítva. Így éri el a kitűzött célt, hogy egyesít minket, az egész közönséget, összeforraszt magyar-zsidó szívvel-lélekkel és ez által elindít, magával ragad és visz fel minket a művész világának tiszta, boldogító légkörébe!...

SOMLYÓ ZOLTÁN:

ÉN KÖLTŐ VOLTAM...

*Az emberöltő, mit a test leélhet,
a lélek vágyainak oly kevés!
Mámmal és haraggal zúg az élet
és fáj az álom s fáj az ébredés.
Mi szenvedés a testnek, azt a lélek
el nem felejtí lent a föld alatt...
Minden dalomban lelkem énekeltem...
Én költő voltam teljes életemben...
A testem oly törékeny és felejtő,
száz púppal terhes, romlott és avult.
Mióta itt van, kint okozott mindég,
mindég rosszabb lett, sohasem javult...
S ha napfényben is ég az epidermisz,
de, jaj, halálba mártva a belek...
Minden dalomban lelkem énekeltem:
én költő voltam teljes életemben...
Mért bántotok most, hogy az alkony-égen
a lelkem egy kis nyugalmat talált!
Hogy testemben, mint üvegburán által,
oly tisztán látja szemem a halált!...
Mért sajnáljátok tőlem, ami földi?!
Hisz dicsősége porbul perbe száll...
Minden dalomban csak azt énekeltem...
Én költő voltam teljes életemben!...*

Manet Katz (Párizs): Talmudisták

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS SZENTFÖLDI ÚTJA

„Hirtelen határoztam el keleti utazásomat s az előkészületek is hamarosan és jól történtek meg. Gyorsan átlapoztam néhány keleti útleírást s néhány nappal indulásunk előtt a poggyász, a preparátor és felszerelése, a szolgák, puskák, sok töltény és néhány vadászkutya előrementek Triestbe, hol legkegyelmesebb rendelkezés folytán, ránk a „Miramare“ yacht várt. Február 9-én este Bécsben, a déli pályaudvaron összegyűlt az utazó társaság... Nagybátyám, a toskanai nagyherceg, gróf Waldburg tábornok, Mayer apát várplébános, von Eschenbacher őrnagy, Hoyos József gróf, Pausinger festő és én...”

Így kezdődik Rudolf trónörökös könyve, „*Eine Orientreise vom Jahre 1881.*“, mely 1885-ben, Bécsben jelent meg s utóbb magyarnyelvű kiadásban is napvilágot látott. Az albumalakú díszes műben maga a trónörökös örökítette meg élményeit s az említett Pausinger festő számos rajza díszíti.

A fiatal, alig 23 éves Rudolf trónörökös, exotikus világot látni, kalandozni és főleg ismeretlen állatokra vadászni ment Keletre. Előtte 12 évvel atyja, I. Ferenc József tette meg ezt az utat, de a fejedelem uralkodásának fáradalmait pihente s jámbor zarándokként keresett lelki megújulást utazásában.

Rudolf behajózta a görög szigetvilágot, majd keresztül-kasul bebarangolta Egyiptomot s útjának utolsó állomásként, 1881. február 28-án Jaffában a Szentföldre lépett.

„Dél előtt feltűnt a kékes párába burkolt judeai hegyléc, csakhamar a sárga part és a magaslat, melyen lépcsőzetesen és várszerűen emelkedik Jaffa városa. Első pillantásra sivárnak és kietlennek látszik az ország...” írja Rudolf. Majd leírja fogadtatását, a mai napiglan úgyszólván változatlan, viszontagságos partraszállást és így folytatja:

„Az Igéret Földjén tett első lépés emlékezetünkbe idézi Zsidóország rendezett hatalmát, bölcs Salamon királyt és ama napokat is, melyeken Jézus és az apostolok a főterek lépcsőin ülve tanítottak és lelki szemeink előtt elvonulnak azok a képek, melyek gyermekkorunkban, a Biblia tanulásakor körüllengtek. Ábrahám, a pátriárka, a nomád-fejedelem, ura nyájaknak, nemes paripáknak, szép sátraknak és dús asszonyoknak, a bölcs, a tudós aggastyán, kinek titokzatos szavai telve vannak életbölcsességgel, törzsatyja egy nemes népnek, — csak Keleten, csak ezen a tájon lakozhatott. Változtak az idők és a vallási megnyilatkozások. *A sok ókori, lényegében hasonló, csak szer-tartásaiban különböző hitvallás és istenimádat közül csak egy maradt fenn tisztán s ez a héber, az ősi Jehova és prófétájának, Mózesnek tanítása. A nép, a zsidók kiválasztott népe elvesztette hazáját, államát.* De az „örök zsidó“ halhatatlan alakját és hitét változatlanul megőrizte, szétszóratva a világ minden országában. Természetével öntudatlan bosszút áll, keleti szellemével tudatos hatalmat jelent. Nyugat elvett tőle mindent és szétszórta a világba, de lényüket megváltoztatni nem volt képes. Így él mai napig az ősi, sokat szenvedett nép és igényt tart a világtörténelem kétésgbevonhatatlan igazságszolgáltatására...” (!)

A trónörökös ünnepélyesen bevonul Jaffába, majd a szultán által adott fegyveres kísérettel és egy angol vállalkozó által szervezett karavánnal elindul Jeruzsálem felé.

Ramlén túl pompás sáttortáborában tölti az éjszakát. Másnap a szent város közelébe ér. „Az úton nagy diadalkapuvár. Rajta magyar felírás. Mellette áll zászlókkal a zsidó kolónia és a magyar Himnusz énekli. Számos bók, a szokásos fecsegés és lárma közt vesznek körül a hazafias izraeliták. Valódi északmagyarországi zsidók, hosszú kaftán, magas csizma, fejükön bársonysapka, gyűrűző szakáll és halántékfürtök. Szinte egy kárpáti faluban érzi magát az ember. Természetesen *ettől fogva sarkunkban volt az egész zsidó község...*“

Rudolf és kísérete díszbeöltözve, nagy embertömeg között, díszes menethen, katonabandával az élen vonul be Jeruzsálembe. Megtekinti a szent helyeket, fogadja a különböző egyházak főpapjait. „Végül jöttek a rabbik is, élükön a jeruzsálemi zsidók feje, a jelenlegi hébernek lelki hierarchiájában a legfőbb papok egyike. (?) Öreg ember, hosszú, csillogó fehér szakállal; arca viaszszárga, vonásai szépek. Spanyolországi származású, mint a legtöbb palesztinai rabbi. Ősi héber ruhát visel: Prémmele bélelt színes, redős felsőköntöst, fején turbánt, hosszú ruhát, sárga papucsot. Mindig ilyennek képzeltem a farizeusokat, mint ez az agg rabbi.“

Amint látjuk, Rudolf trónörökösnek kissé bizonytalan fogalmai voltak a zsidókról. A Biblia népéről lépten-nyomon tisztelettel nyilatkozik, de az élő zsidókat általában enyhe lenézéssel kezeli. Egyébként, mint egy tarka népű monarchia jövődő ura, nemzeti és vallási tekintetben liberális és türelmes nyilatkozatokat tesz.

Rudolf jár a Király-síroknál, a Panaszok Falánál s benéz a Ratisbonne atya által a zsidók megtérítésére alapított francia Notre Dame de Sion iskolába is, ahol azonban csak kevés zsidó gyereket talál.

Két nap múlva Betlehembe megy. Itt is, mint sok más helyen, bibliai remniszcenciák kísértik. „*Betlehem még Jeruzsálemnél is inkább tipusa az ősi héber városnak. A házak lapos tetején, az utcán, az ablakokban látható emberek a régi, bibliai zsidók, nem is lehetne másképen elképzelni őket... Az arcok is valódi hébernek...*“ Tudjuk, hogy Rudolf tévedett a fajkutató terén: Betlehem lakossága *nem zsidó* és nem zsidószármazású.

Az út további folyamán a Holt tenger, a Jordán völgye Beisanig, a Tábor hegy és Názáreth következik. Április 12-én „futtában reggeliztünk s beszálltunk néhány várakozó, alacsony kocsi, melyeket apró lovak húztak. Egy svájci vállalkozó néhány év előtt kocsiközlekedést létesített Haifa és Názáreth között. Az út — ha ugyan így lehet nevezni azt, amin haladtunk — minden leírással dacol. Sziklákon, vízmosáson, meredek hegyoldalakon keservesen fel- és lerázódtunk...” Akkó mellett elhaladva, „a Karmel hegy meredek lejtőjén, lépcsőzetesen épült kis (!) Haifa város szűk utcáin át hamarosan a tengerpartra értünk...”

Itt végződik Rudolf trónörökös 15 napos palesztinai utazása. Nép és természetrajzi leírások, vadászkalandok élénkítik utirajzát, mely nemcsak egy nagyúr kóborlásának képe, hanem élénk bepillantást nyújt a múlt század utolsó harmadának Palesztinájába, ahová csak egy évvel később, 1882-ben indultak el a zsidó otthon eszméjének első úttörői, a Biluisták.

FARKAS ALADÁR: A ZSIDÓ REGÉNYHŐS

Megjegyzések *Molnár Ákos: a Hitehagyott* (Fortunatus Imre) című regényéhez.

Az író ebben a regényében vetkőzi le a „Tizenkét lépés” és a „Császár dajkája” helyenkint erősen kóros lelki légkörét. Erényeivel és hibáival tisztán áll előttünk, s pályáján talán ez a regény a minden írónál szükséges fordulat első állomása, ahol a stílus hangsúlya már a hangsúlyos helyre esik, a vonal nem bonyolódik minduntalan ködös és félelmes útvesztőkbe, ahonnan csak az írói erőszak szabadíthatja ki. Az ifjúság meleg fészke, borongós és fullasztó sejtelméi, a határ nélkül való mindenség, az igazi erő és az igazi gyengeség féltve őrzött titka csak annak az írónak maradandó légköre, aki sohasem juthat el a tiszta műfaj hideg és világos fogalmáig.

Az elbeszélő képesség mindennél nagyobb adománya Molnár Ákosnak. Dúsan ömlik szájából a szó, közvetlenül és érdekesen, az igazi mese határmesgyéjén halad legörömetesebb, de otthon van a bonyolult, sok szimbolumú cselekmények között is. E legfőbb írói jót kapta születésekor, a soha el nem fogyó fillért, s révén oly szakadékokból is felkapaszkodik, ahol nála nagyobb skálájú írók is, ép a ringató dajka hangjának híján, megfenekelnének. Igazi epikus a legjavából, szociális érzékenységgel, a nyomor és a nyomorúság felé hajló szívvel, de legelsősorban fáradhatatlan mesemondó. A téma szinte másodrendű s olyan alkalom csak, mint a lírikusnak valamely szó vagy verssor zenei ígérete. S úgy látszik ez hibáinak forrása is. A téma nem „visz” nála, rövidebb-hosszabb hangzás után meredeken esik a szólam ereje, vele az olvasó érdeklődése, talán azért, mert az író érdeklődése is csökkent. A kezdetben megütött hang nem elég egy regényhez, talán csak egy epizódhoz, és így nem messze jutni el vele, s csak a fokozott munkába állított elbeszélő készség ragaszt új sort az elejtett és csak részben kihasznált elemekhez. Az intellektuális elmélyülés hiánya, saját emlékkincsének szegénysége vagy rejtegetése, egyelőre megfosztja attól, hogy igazi nagy regényt ír hasson. Nem elég lírikus, nem elég koncepciós gondolkodó, nem elég mélyre és távolra emlékező, és így a jelentős elbeszélő művészt csak a közepes megfigyelő és a helyenkint megkapó dramatikus támogathatja.

Minden további sajátsága a fenti elemekből következik. Fölényes elbeszélő, hát gazdagon forognak ujjai között az esemény szálai, hihetőn, megjelenítve lép szemünk elé a tárgy, a környezet, az alakok sora. Feszülten figyeljük hogyan él, rejtezkedik s mit remél a budai gettó falai között a gazdagnak számító Snéor Salmon. Zsidó öltözetét első pillanattól kezdve álruhának érezzük azonban, a vele szembenálló nem-zsidó világot vele egyivásúnak, s nem lepődünk meg azon, hogy a fiatal özvegy Kapi Lukácsné az egyik budai palotában egy szép napon belébomlik és magába bolondítja. A zsidó figura zsidó környezete csak abban különbözik a keresztény környezettől, hogy magas falak közé zárt, levegőtlen szobákban rettegve élő közösség, mely épp oly kevésbé tudja üldöztetése okát, szerencsétlensége kezdeteit, a rázúduló csapások egymásutánját megérteni, mint maga az író, aki zsidó ruhában, hosszú hegyes sipkában, az ördögösök palástjában és a céda nők sárga foltjával ékesített főhősét kiragadja a gettóból, s ott, anélkül, hogy egyebet, mint ruháját kellene megváltoztatnia, ép oly magyarnak s kereszténynek hat, mint bárki későbbi környezetében. Hiába a folytonos emlékezés feleségére, fiaira, sőt hiába a mindennapi héber ima, hiába a zsidóknak szánt ajándék és a zsidók védelme és felkarolása, mindezt csak külsőségnek érezzük, semmivel sem

többnek, mint a zsidó ruhát, vagy a héber szavakat. Snéor Salmon Szerencsés Imre kincstárnokká lesz, de csak úgy, ahogy a lepke kimászik a gubóból, nem lesz mássá, mert lényegben mindig ugyanolyan volt, mint későbbi környezete.

Az elhagyott hitközség gyűlölete, fiai megvetése, felesége soha nem szünő haragja természetes következmény, ami mindenkit ér, aki születési fészket elhagyja, mással cseréli fel és nem meglepőbb, mint az ilyen hangulatváltozás olyankor, ha alvégi legény felvégi lányt vesz feleségül.

Az írónak nem ereje a bonyolult jellemrajz, melynek többek között a megfigyelés élessége, az emlékezés mélysége, az intellektuális átélés és vele az intellektuális asszociálás intenzitása a feltétele. Ezek a vonások eredendő hiányából származnak, alakjai reliefszerűek, mint a novella alakjai, nem térbeliek, sokoldalúak, ahogy a regény kívánja. Két érzés között folyik életük, a szerzés vágya és a testi szerelem között. Hatalom s asszony a jelszavuk s csak abban különböznek egymástól, hogy a kettőért milyen fokú gazságra képesek. A veszni induló haza, Mohács előrevetett árnyéka döbbenetesen nyulnak fel a háttérben, de ez az elbeszélő és nem a jellemíró Molnár Ákos érdeme. Ha rangjukat, nevüket elvesztenék a regény alakjai, talán összeveisza cserélve adhatnók nekik vissza. cselekedeteik és beszédjük alig árulná el e cserét.

S minden között legkevésbé színes s kézzel fogható a Snéor Salmon zsidósága. De ez nem Molnár Ákos hibája. Ha felidézzük az utolsó évtizedek zsidó regényeit, Aage Madelung „Megbélyegzetteitől”, Feuchtwanger, Schalom

Rothmann Mozart: Dr. Wilensky portréja (Olajfestmény)

Asch, Zweig, Lewisohn, regényein át Molnár Ákosig, akkor meg kell állapítanunk, hogy zsidó hőseik talán csak névleg zsidók, oktan szenvedésük, meg nem magyarázható fájdalmaik, eleve nyomorúságra ítélt életük semmiben sem különbözik az egykorú egyéb szegény, jogtalan ember életétől. A sorson való változtatás képessége a zsidónál ugyan ma látszólag más, mint a többi kisemmizett embernél, mert látszatra a többi nyomorultnak a törvény megengedi a társadalmi létrán való helyváltoztatást, de milyen mitsem számító töredékkel történik meg az ilyesmi, s jellemzően, mindenütt csodaszámba megy.

A bibliával való foglalkozás, a tan szerint való élet, legnagyobb részt csak közhelyek, s így az olvasó, aki nem ilyen elvek szerint él, alig ért valamit e kifejezések alatt. A zsidó regényhős így válik zsidó hitű cél és ok nélkül, reménytelenül szenvedő szegény emberré addig, míg árulás révén át nem lopózik a hatalmasok és gazdagok közé, ahol végül is meglesi a maga helyét s csak „becsületből” emlékszik elhagyott életére.

Alig hiszem, hogy jobb bizonyítékot találhatnánk a zsidóság közép- és nyugateurópai részének tökéletes áthasonulására. A népi kultúra legmegbízhatóbb tanuja, igazi kifejezője a „nyelvében élő nemzet” írója. Az írónak valóságos élete a nyelv, nemcsak közlési eszköze. Lényünket maradandóan csak művészi eszközzel fejezhetjük ki, valamely művészet segítségével. Cselekedeteink számtalan erőhatás muló eredői, de a leírt szó mindent elárul, azt is amit mondani akarunk vele, azt is amit el akarunk rejteni segítségével. Az ember lénye, lényege leplezi le magát az írásban, s a művészi kritika egyben ítélet, sőt értékítélet az író felett. A fantázia az élet áttekinthetetlen emlék-

kincse segítségével, analógia alapján csak azt hozza elénk, ami részünk, hozzánk tartozik, amire lelkünk valamelyik rétegében válasz akad. A többi vakon vonul el előttünk. S ha az önkéntelen ember már ennyire minden képében és elképzelésében önmagával azonos, mennyivel inkább az az író, aki rendkívüli érzékenységgel, akarattal, tudatosan élete és álmai minden percében nyitogatja multja sírjait, hogy belőlük elevennek, élőnek ható alakot, valóságot, valóságos életet teremtsen. A zsidó regényhős azért nem zsidó csak név és ruházat szerint, mert az író, aki írja a hőst, nem zsidó, csak névleg, de nem az sem lényében, sem tiszta és henső meggyőződése szerint s legfőképpen nem az, mert nem akar szinte önkínzón a zsidóságban elmerülni. Az asszimilált, teljesen környezetéhez hasonló, lélekben, szokásokban, reakcióiban környezetétől semmiben sem különböző író példája az áthasonult zsidóságnak. Bármely mélységig nyul is saját lelkében, csak nem zsidó környezete tükröződik ott, s hiába akar zsidót ábrázolni, tudatával nem foghat át egy számára, miként nem-zsidó környezete számára, merőben idegen, sőt megvetett idegen lényt. Az üldözött zsidóság szenvedése így még szörnyűbb nyomatékot nyert: egy *idegensége* miatt hántott közösség, mely minderről semmit sem tud, mindebből semmit sem érez s így szenvedéseit ezerszeresen igazságtalannak tarthatja. Amit érez, az ugyanaz, mint amit írója akaratlanul is ábrázol: hogy egy és azonos test azzal a közösséggel, mely magából minden erővel kiveti. Nem kell és hiábavaló volna vitába szállni a zsidóság bírálóival. De e ponton minden érv és minden kifogás megdől: a zsidóság nem más, mint környezete, mert ábrázolója, sorsának legmélyebb tanuja, legtisztább perceiben alkotó munkája közepette sem tud ilyen különbségről.

Snéor Salmonban sem rémlik fel egy ötezeréves történelem iszonyú távlata, próféták lelkesültsége, egy mindig és mindenütt jelenvaló, a zsidóval szinte emberviszonyban élő Isten rettenetes és boldogító alakja. Snéor nem olyan zsidó, aki élete igazi foglalkozásának a zsidóságot tekinti, ami mellett az élet minden rendelkezése csak kolonc, aki Istennel tanácskozik, miatta szenved, amiatt az egyetlen, soha és senkivel nem közölhető titok miatt, hogy az Isten az ő Te-barátja, bírása, atyja, sőt teremtménye. Az örökkévaló gólemmel és a gondolatnál, sőt érzésnél illanóbb anyagtalansággal tart fenn a zsidó olyan viszonyt, mint a pogányok bálványaikkal, mint a szerető szerelmesével, mint a király szolgájával, mint a vízcsepp a tengerrel, a perc az örökkévalósággal. A próféták, Jób, Spinoza, Pascual és Baalsém istene egyszerre teszi a zsidót zsidóvá, de csak az tud erről a zsidóról, aki behódolt neki s így lett egy a többiek közül. Mindenki más, legyen író, költő, akármilyen művész, filozófus vagy tudós, csak névről ismeri, a róla szóló közhelyekről tud s bár aggassa mindezt egy legsikerültebben megformált alakra, nem zsidót ábrázolt vele, csak egy ok, cél nélkül, zord kétségbeesés közt szenvedő, árulásra mindig kész embert. S ez az árulás sem igazi árulás már. Snéor Salmonból Szerencsés Imre lesz, kincstárnok, hős katona, a nádor keresztfia és barátja, keresztény nemes asszony férje, keresztény gyermek apja: alig hat ez itt többnek a névmagyarosításnál.

Aki a zsidóságot ábrázolni akarja, annak úgy kell átélnie azt, mint ahogy mártírjai élték. S ez a valóságos zsidóság egy más kultúrkörhöz tartozik, mint a pillanatnyi európai kultúra. Alapjában pathetikus, végzetszerűen intellektuális: a betűbe vetett vak hit jellemzi. Csak ennek a betűnek olyan szóhoz kell tartoznia, amely egy felsőbb szájból mondott mondatnak része. A szó: imádság is lehet, az imádság öröm, s az öröm Isten közelsége, tanította Baalsém. Az európai kultúrkör nem hisz a betűnek, be-

Budko: Alom

bizonyítja, de akkor sem hisz neki. Csak reményeken rá-gódik, de világa négy fal közé szorult, rosszkedvű, de-presszióra hajló, be nem bizonyítható axiómákkal bajló-dik, ezekre kísérteties logikával, tömör, sokszor szörny-szülött elveket épít, hogy talán már másnap elvesse és már meg se értse azokat. Lelke legmélyén a rettegett, gyűlölt és imádott halál közelségét keresi. A vér hűti és magához téríti egy időre, hogy azután mindent előről kezdjen: mert semmit sem tanul és semmit sem felejt. A zsidó: elvek és kivételek rendezett és önként rendeződő, rugalmas szövődékét öltötte magára, Istenhez való viszo-

nyának nyílt titkát rejtegeti: ezért kell szenvednie és ezért él túl minden szenvedést.

Ennek az ábrázolása nem sikerülhetett Molnár Ákos-nak, de nem sikerülhetett másnak sem. Valljuk be: kit is érdekelne, ki is szerethetne egy lényt, akire senki sem akar ráismerni, magával azonosítani, aki épp oly idegen, mint amily idegenné vált a zsidóság eszméje a közép- és nyugateurópai zsidóságban.

Ahhoz a zsidóságnak megint kell valamit számítania. hogy igazi valóságában magához vonja egy író egész lé-nyét és újra magával ragadja az emberiséget.

MOLNÁR ÁKOS: A DOLGOK KEZDETE

A sivatagban két ember haladt.

Pithom felől jöttek — a város most volt épülőfélben — és egyikük súlyosan megterhelt kétkerekű talyigát húzott.

A kötélhám mélyen belehasított a husába. Balkeze és ballába vastag, durva kötéllal volt összeláncolva, ez a zsidó rabszolgák jele, amelyet még éjszakára sem szabad levetniük.

Mahahalél kicsit megpihent és nyújtózkodva ropog-tatta karját.

— Nehéz ez a rózsagránit-tömb, — mondotta félénk mosollyal, de még megrezzeni sem volt ideje, az egyip-tomi kirántotta korbácsát és Mahahalél hátába, mintha éhes sakál ugrott volna rá, beléharapott a fájdalom.

— Óá... ááá... — ordított fel és gyorsan nekiin-dult újra. — Uram, a széptermetű Ámon-Rá megáldjon. én csak...

Az egyiptomi rárivallt:

— Tisztátalan, hüdös disznaja... Azt hiszed, sétára indultam veled?

Mahahalél szepegve, remegő szorongással feküdt bele a hámba. Legalább három óra út a városig, mi lesz vele, ha ily durvaszívű ez az egyiptomi? És nemsokára kezdő-dik a hepe-hupás része a sivatagnak, hol sokszor ember-nagyságú dombokra kell felkapaszkodni. — Hosszúszakállú Osiris — mormolta —, szépséges tollkoronájú Osiris, add, hogy ez az egyiptomi majdan ne találjon nyugalmat sírjá-ban és add, hogy lent a mélyben örökké rózsagránitot ci-peljen, de ne ekkorát, hanem háromszor, négyszer ilyen nagyot...

A vörös napkorong már halványult, nemsokára fehé-ren izzik, mint a folyékony vas, megpörköli a földet és kiszívja a nyálat a szájából.

*

Móse nehéz szívvel hallagott végig a városkán.

Utálkozott, de egyben mély szánakozással tekintett szét maga körül.

Pachtnak, az oroszláncépű istenasszonynak a húcsúja volt tegnap és az egész városka mámorba fulladtan szen-dergett még. Sokan félmeztelenül az uccán heverték, da-gadozó, vörösre puffadt arccal horkolva, itt-ott párok alud-tak ölelkezve.

Lassan átforrósodott a levegő, a fehér agyagkerítések vakították a szemet. A városka lassan tápászkodott, a sarki pék kirakta ajtajába frissen sütött durrakenyereit, a házakhól mozsártörés zaja hallatszott, egy írnok álmosan, kócosan a piac felé haladt.

Móse kiért a határba, ahol a sivatag kezdődik. Az ütött-kopott vályogkunyhók, a magános datolyapálmák is elmaradoztak, itt-ott felbukkantak még némi élőzöld, fü-ves szigetecskék, de arrébb már a talaj iszonyú lepedéke terpeszkedett, a vörös-sárgán szikkadó sivatag, ember-nagyságú, hepe-hupás kupacokkal, amelyek mint duzzadó, forró kelevények domborodtak.

Amióta otthagytá a fáraó udvarát, hogy engedelmes-kedve szíve sugallatának, népe, Áron bátyja és Mirjám húga közelében éljen, agya szüntelen azon gyötrődik. mi-képpen vessen véget fajtája szenvedésének.

A vezér után sóvárog, aki kimagaslik és felrajzolódik az égre, mint cédrusfa a hegytetőn, aki erős, mint Ábra-hám, bölcs mint Izsák és ravasz mint Jákob. Kinek lel-kébe tüzet lehelne az Isten és szárnyalva lobogó lélek lenne az, mely ha egyszer utat találna a szájon keresztül, mint megannyi apró lángocska röppenne szét a zsidók lel-kébe, hogy ellenállhatatlan, vad lázadásra készítse a le-igázottakat.

De fájdalom, a vezér nincsen sehol. S tán éppen azért nincs, mivel a nép oly elbutult tunyaságban poshad. Aki nem érzi, hogy tette kész tömeg áll mögötte, annak lel-kébe hiába lehel tüzet az Úr. Amíg az Úr nem leheli a sok apró lángot népe lelkébe, addig hiába támaszt vezért. Mert előbb terem a gyökér s aztán a fa, mert nincs olyan fa, amely gyökértelenül megállna a földön. Benne hiába szunnyadnak a képtelen, óriás tervek. Ő nemcsak a vízből kihúzott, hanem a nehézbeszédű is, mert gyakran elakad a nyelve és keresgélnie kell a szavakat, a vakhoz hason-latosan, aki gyámoltalanul tapogatózik maga körül. Az ő lelkébe nem lehelt tüzet az Úr, tervei szárnyaszegett ma-darak, fogva vannak, mint egy tömlőben és szája nem ki-tárt kapu, hanem éppenséggel a tömlőc bezárt ajtaja.

Ekkor felfigyelt Móse.

Kétségbeesett üvöltés verte fel a csendet. Nem is messziről, hanem legföljebb harminc-negyven lépés távol-ságból. Látni nem lehetett az üvöltőt, mert a sivatag erre-felé magas homokbuckákkal van teli. Móse megdőbbenve sietett a hang irányába, csakhamar megpillantotta a jaj-veszékelőt és ekkor már a korbács csattogását is hallotta.

A kétkerekű talyiga hámjában, térdreesve és arcát két tenyerébe temetve hajladozott egy zsidóember, hogy hajladozásával hátának ama részeit tartsa a korbács alá, amelyet még nem sebzettek fel az éles szíjak, mert duplán fáj, ha sebre esik az ütés. Az ember hátából vastag buzo-gással ömlött a vér.

Mósét felforraltá az indulat. Az egyiptomi két kézre fogott korbácsával, mintha ökröt taglózna, mázsányi sú-lyos ütésekkel mért az emberre.

— Hagyd abba, barom... — szakadt ki Móse mellől a kiáltás, mint egy orkán és hirtelen úgy rémlett neki, mintha a homokbuckák mögött két emberalak hussant volna tova. Szeme előtt megvörösödött a levegő. Párduegrással, melyet tagbaszakadt testétől nem várt volna senki, valósággal rápattant az egyiptomira és vastag markai, melyeket nem kormányzott többé dühheborult agyveleje. keresztülkulcsolták a rugkapálódzó felügyelő nyakát. Halálosan elernyedt és a földre omlott az egyiptomi.

Mozdulatlanul fekszik. Az imént még hideg mérlegeléssel ostromozó szörnyeteg, akinek szemöldökrándítását aggodalmasan figyelték a rabszolgák ezrei, most nyirkos, kemény vért tartalmazó húsanyag, amely elrothad, mire leszáll a nap. Természetellenes fekvőhelyzetben hever, szemgolyója felcsúszva és szemefehérje megállást parancsol az élők kémlelő tekintetének: azon túl a titok következik, amelyet élő emberfia nem fejt meg soha.

Móse lihegve a szíve fölé hajol. Az egyiptomi mellében a halál fekete, tompa némasága.

A zsidó szűkülve tápászkodik, ajka körül ijedt viGYorgás. Hálálkodását Móse rosszkedvűen elhárítja, kendőjével megszáritja a felhasogatott hátat, majd mindketten nekiállnak, hogy sírt kaparjanak a megmerevültnek.

*

Mikor Móse hosszú, kínos vándorlás után a midjaniták földjére érkezett, akik egykoron húsz ezüst pénzen vették meg rabszolgának az egyiptomiak későbbi nagy miniszterét, Józsefet, zöldlombos, fiatal datolyapálmák árnyas, hűvös oázisára lett.

Elsőbben is vizet keresett. Patak helyett kutat talált. A kút azt jelezte, hogy a közelben emberek laknak. Nem messze a kúttól, alkalmas helyet pillantott meg, hogy lepihenjen. Rögtön aludni próbált, de hiába tartotta görcsösen csukva szemhéjait, a kínos események, üldöztetése, eszeveszett menekülése és reménytelen jövője annyira foglalkoztatta elméjét, hogy egyre éberebb szelleműnek érezte magát. Hasztalan próbálta elűzni az eléje villódzó képeket. Oh, mivé lettek szárnyaló, óriás tervei? A szárnyaitól, reményeitől megfosztott lélek megvakított kígyóhoz hasonló, amely szálnalmasan bugdácsolva vergődik a földön. És kínjában saját testét marja: *ha* nem vakítja el a düh... *ha* óvatosabb és figyelmét jobban megragadják a buckák mögött settenkedő emberek... *ha* nem terjed a hír a fáraóig, ki haragra gerjed ellene...: akkor ma is békén álmodozva szövögetheti nagy terveit. De mégsem hasonlatos a lélek a vak csúszómászóhoz! Mert *ha* szárnyaknak hívjuk a reményt, épp ily szóval kell illetnünk az emlékezést is és kemény magabizás ömlik el Mósén és a kielégülés holdogsága, *ha* arra gondol, hogy meghosszult egy förtelmes igazságtalanságot.

Arra eszmélt, hogy szomjas bégetéssel juhnyáj közeledik, amelyet csinos leánykák kísérek tereferelő csivogással. Térdére könyökölve nézte, amint a leányok, számszerint heten, vizet mernek a vályuba és állataik tolongva csoportosulnak az ital körül.

Móse éppen feltápászkodott, hogy megszólítsa és kikérdezze őket, mikor vad csörtetéssel három torzonborz pásztor törtetett elő a bokrok mögül juhaikkal. Dühös káromkodással támadtak a lányokra és beugrottak juhaik közé, hogy elterelvén azokat a vályutól, a maguk állatait bocsássák a vízhez. A nők sikoltozva, kapkodva futkostak ide-oda, némelyik menekülni akart, de egyikük, aki a legidősebb lehetett, büszke termetű és szerfölkött vonzó külsejű teremtes, keményen a sarkára állt és el akarta kergetni a pásztorokat. Móse nem nézhette ölhetett kézzel a

jövevény férfiak gazságát. Elméjében hiába sorakozott fel az imént a sok önmarcangoló *ha*, ez a napnál is világosabb igazságtalanság megint felbőszítette és nem mérlegelve, hogy azok hárman vannak, míg ő egymaga csupán, ingerülten rohant a kút felé. Vállonragadta az egyik pásztor, tovább lódította, ugyanígy tett a másikkal is, míg a harmadik, látva a nagytermetű, tekintélyes idegent, alázatosan térdét hajlította előtte. Móse felhaborodva kiáltott és parázsló tekintettel lökte hátrafelé a zabolátlan férfiakat.

— Várjatok sorotokra, semmirevalók — harsogta, vándorbotjával hadonászva. — Minő bárdolatlanúság, elűzni e nőket, akik korábban jöttek, mint ti! Takarodjatok állataitokkal együtt és várjatok nyugodtan, míg a nyáj, amely előbb érkezett, végez az ivással!

Amire a pásztorok csakugyan visszavonultak és a leányok körülvették Mósét, hogy hálálkodva köszönjék meg bátor fellépését. Czippora, így hívták a sudártermetű, vonzó tekintetű legidősebb leányt, felfedte kilétüket, mondván, hogy Réhuélnak, a midjaniták főpapjának leá-

Zsidó lapfejek

nyai és Móse is elmondta, amit csak elmondhatott. Czippora meghívta az Egyiptomból érkezett férfit apja házához és Móse örömmel tett eleget a hívásnak.

Nemcsak azért, mert üldözött hajléktalan létére fedél alá jutott. De Czippora személyéből, egész lényéből a női hájak oly ingerlő varázsa, a tisztaság és kedvesség oly vértforraló és egyben rajongásra készítő vonzóereje áradt, rózsás mosolyában pedig (amely elárulta, hogy az idegen is tett rá valamelyes hatást) az odaadás oly forró ígérete bujkált, hogy Móse nyomban megérezte, ezt a nőt rendelte élettársául az Úr.

Alig tartózkodott három hete a lányok hálás apjánál, mikor feleségül vehette Czipporát. Esztendőre a menyegző után a gyermek is megszületett, akinek a Gerson nevet adták. — Mivel jövevény voltam az idegen földön, — mondta Móse, Gerson pedig annyit jelent: jövevény.

*

Ekkor már Móse berendezkedett volt a midjaniták között. A szináji pusztá nyugoti szélén, a Vörös tenger és a magas hegyvidék között, a sivatagot forrásokban gazdag, dús legelők tarkítják. Többnyire itt legeltette Móse jóindulatú, derék ipaurának, Réhuelnek nyáját. A főpap házának hecsült és kedves tagja volt immár a szűkszavú, szerény modorú jövevény, aki nem hivalkodott éleselméljűségével, de ha sor került rá, mély böccsessége, akár a pincébe vitt olajlámpás, egyszeribe fényt és melegséget sugárzott. Napaasszonya a kedvenc ételeit főzte, sógornői gyakran apró ajándékokkal lepték meg, amik Czippóra ajkán is köszönetet ébresztettek, de mosolya alig takarta féltékenységre valló hosszúságát. Holott az asszony nem is hugaira volt féltékeny, hanem inkább a férje homloka mögött rajzó gondolatokra.

Móse gyakran három-négy napra is kihajtotta nyáját. Mikor hazatért, olyan volt, mint aki idegenek közé keveredett, vagy mintha álmából ébredne és nem tudna még különbséget tenni kusza látomásai és a valóság nyers képei között... Igen, egyre elmélyültebben töpreng Móse, mikép könyörögje ki az Úrtól hajlandóságát a szövetség felújítására. Ám könyörgéseinek nincs foganatja. A napok, miként a tyúktojások, egyformák, közöttük nem lehet különbséget tenni. Két-három havonként küldöncöt meneszt testvéreikhez, s azok visszaüzennek: semmi új hír, semmi változás.

Amire annyira vágyott egykoron, a család, a gyermek, íme osztályrészéül jutott. Élete nyugodalmas, akár a juhoké és e nyugalom, nemkülönben a családi boldogság is Czippora ölelő, hűvös karjai, amelyek a kéjt hívják elő rejtekéből: mind, mind csak arra való, hogy tetézzék lelkének epekedő szomjúságát a rabszolgák szabadsága után.

Az árnyas fák tövében a tüzes napfény perzselése jut eszébe, amely kimarja az építőkövektől és korbácsütésektől sebzett hátakat. Ha családja körében vacsorázik, a szűkölve összehúzó tömegére gondol, akik kövekhez támaszkodva szikkadt kenyeret fálnak és Czippora hűvös karjai közt elomolva, arra eszmél, nem messze tőle százczrek élnek, akiknek kezén-lában kötélánc, hogy rabságukat még ölelés közben se feledjék. Mintha hangyaboly költözött volna koponyacsontja alá, zsibong és sajog a feje. Túlfutott agya ébren is álmokat villant eléje, amelyek közt gyakran szerepelnek egykori dajkájának meséi, ide-oda röpködő fákról, tűzpiros bokrokról, egy égő rőzserakásról s a tűzből felhőszerűen kiimbolygó óriás, fehér szellemárnyról, s ha e ködös látomásokon győzedelmeskedik végre a tiszta öntudat ereje: Móse zavaros szemmel tápaszkodik és egy fába fogódzkodva várja, hogy helyre-

álljon körülötte a fák, füvek, bokrok mozdulatlan természetes rendje. Már étvágya és álma sincs és mord arccal toppan be házába, mintha fogolyként érkezne ellenséges népfaj közé. Kedvesei már nem is faggatják; mint egy nehéz, fekete árny jár-kél otthon, jöttére elcsitul a beszélgetés és elhal a mosoly az ajkakon.

Ekkor hír érkezett, mely arról szólt, hogy meghalt a hosszú életű uralkodó, akit Totmesz néven imádozt és tisztelt a világ. Áron gyakran küld értesítéseket, amelyek izzó reménykedéssel töltik el Móset. A fáraó halála reményt ébresztett az eltompult agyú rabszolgák seregében. Az öregek suttogva terjesztik, az Úr jele ez, aki megújítja a

THE HEBREW STANDARD

Passover Feast on the Battlefields

(For THE HEBREW STANDARD Translated from the Hungarian of Joseph Patai by William N. Loew.)

I.

AT THE RED SEA.

Shall we be scared when waves are towering high,
And wildly skyward rolls the tide of blood?
Who trod the storm-swept paths with danger nigh,
Shall we be cowed by seething, boiling flood?
The long nights' ghastly fight is done, we won!
Of painful doubt and mournful fear now free,
Up! Let us sing to Him, the Only One,
At the Red Sea.

Midst foaming, roaming surge we onward pressed
When hunted by the wrath of servitude,
Of faith sublime and confidence possessed
Between the sea walls we our paths pursued.
It seemed a phantom legion had begun
Surrounding us, but with a stout heart we
Entoned a song to Him, the Only One,
At the Red Sea.

Undaunted and erect we went ahead,
We heard the mocking laughter of the horde,
Met dangers fierce, met tempests fell and dread,
Met martyr's death on stake, by fire and sword
The blazing flames leaped up towards the sun,
Its ghastly red o'erspread the sky, but we
Entoned a song to Him, the Only One,
At the Red Sea.

A thousand dangers were our daily sight,
The headman's axe now, then the hangman's rope,
But boldly we passed through the darkest night,
Our hearts' blood drenched hill's summit and hill's slope.
Hark to the rushing blood of sire and son,
What cared they if to die was fate's decree?
They sang a song to Him, the Only One,
At the Red Sea.

Shall we be scared when waves are towering high,
And wildly skyward rolls the tide of blood?
Who trod the storm-swept paths with danger nigh,
Shall we be cowed by seething, boiling flood?
The long nights' ghastly fight is done, we won!
Of painful doubt and mournful fear now free,
Up! Let us sing to Him, the Only One,
At the Red Sea.

II.

AND SOME DAY —

And some day there shall be a great Passover feast
Around white, bounteous tables sit, in cushioned chairs
The sires and sons; how'er now new legends are theirs,
Their bread no more is dough which hath no yeast
And now no longer bitter herb and paschal lamb they eat.

The springtide's dewy stars on treetops shine,
To marvel at the feast the sun stood still,
And floods of saintly rays the souls of all men thrill.
A song's heard: "Hail! Hail! Hail! Freedom Divine!"
Henceforth man may in man a brother greet.

Forgiveness descendeth to the Pharaohs.
And absolution comes to murder'ous Cains:
Not serfdom and not blood is what henceforth reigns,
Eternal lamp's light in peace-temple glows,
The dead go in eternal life to meet.

Yea of destructions bane the earth be free,
For sins of past all hearts atonement make,
We'll hear no more of gallows, gaol or stake,
A song's heard: "Hail! Hail! Hail! Sweet Liberty!"
And henceforth man may man as brother greet.

III.

AND IF TOMORROW —

And should tomorrow ask of you your son
What happened then?
Tell him how great death's harvest then had been.
The reaper's sweep in thousand spots was seen,
And mighty heaps of dead were seen anon.

And should tomorrow ask of you your son
What happened then?
Tell him a fierce ordeal ruled o'er the earth.
Life had not of dust or ashes worth,
O'er fields accursed was heard death's antiphon.

And should tomorrow ask of you your son
What happened then?
Tell him that men destroyed what men had built:
The widow's home, and homes with orphans filled,
And daily o'er fresh wrecks mourn moon and sun.

And should tomorrow ask of you your son
What is to come?
Tell him that hope our hearts uphold,
Man shall more precious be than Ophir's gold,
The voice of our God speaks to every one.

"Next Year in Jerusalem"

Continued from Page 11

"Please wheel him into the hall," he told the nurse. "It isn't the usual thing, I suppose, but—I can't bear to have the man who wrote a song like that lie here and be patronized like a beggar."

For a moment the nurse dropped her starched, white-capped personality and became wonderfully human. "I hate it, too," she whispered back, "I'd—I'd like to choke him—and his whole committee. Why can't they let the poor souls have their holidays in peace!"

Out in the long whitewashed hall, alone with the broken composer, Daniels felt his ready speech deserting him. Then, "I am proud to meet you—" he stammered at last, for all the world like an awkward school boy. "I—I liked your song."

The tired lips smiled faintly. "It is a good song," they formed the words painfully, "and when I wish that I had done more for our people I think of that, and I am not sorry that I have lived. For I have written a hope to bind them together." He was silent for a while, his long hands lying motionless in his lap, his eyes closed. "I am not very old," he said at last "but I have lived too long—much too long. When they brought me here they thought I would not live through the winter. And that is some years ago. Every year I think I must surely die, but when spring comes I want to live a little longer—until Pesach. For they always sing my song then and I am glad—glad I have written the hope to bind us together," he repeated, contentedly.

There was a scraping of chairs in the auditorium; Daniels turned to go. At that moment he felt he could not force himself to compliment the committee upon their successful Seder. He did not know how to say good-bye, but he held out his hand and the other took it feebly.

"I—your song has made this a different Passover for me," he murmured, struggling with the shame of your true-born American who fears to appear sentimental. "And when I come out again—or if I don't hear it until next year—"

The old man smiled gently. "I hope I shall not live to hear it next year. But you—" his tired eyes brightened as the boy who had sung his song came out into the hall. "But you—" he repeated, and his face was as the face of one who prays. "You will hear it—and that child—even if he does not go there—perhaps his children will sing it in Jerusalem."

HOTEL P

Formerly New Arverne Hotel
ARVERNE

This Hotel has been reconstructed, and is now a new and improved hotel. Electric lights, hot and cold water, and on suite rooms with private baths. Concerts daily, dancing every night. The cuisine will be superb under the new management. Large and beautiful fresh fish will be served. Our special Sunday dinners. Booklets upon application.

Telephone 800 Hammel

Patai József versei, William N. Loew fordításában

szövetséget népével. Izrael eltördeli szobrocskáit, amelyek a hennszülöttek undok isteneit ábrázolják. Egy vályogvető hébert kivégeznek, mert az egyiptomiak szemeláttára oldalbarúgott egy macskát, a szent állatot. Az ifjak lázonganak és a Mindenható hosszújával fenyegetik a felügyelőket. Mások tömegbe verődve fohászkodnak az égolt felé, amely mögött ott figyel és szemlélődik a Lát-hatatlan és jajveszékelve kérlelik őt, szabadítsa meg őket a szolgaság jármától.

És Móse érzi, nem tud többé békén heverészni.

Nézzé a felhők játékát, kutyáját simogatva, mialatt az Úr homlokát ráncolva figyel elárvult gyermekeit és mérlegeli, érdemesek-e vajjon, hogy felújítsa velük régi szövetségét? Az Ő jele a forrongás, vagy éppen a forrongás biztatja Őt? Kárhozatos, együgyű kérdés, hisz égen és földön nem történik semmi, csak az, ami az ő akaratából történik...

Türelmetlenségében egyre messzibb terelte juhait, a Hóréb hegye felé, ahol nem járt még soha.

Eszébe se jutott, hogy otthon azt ígérte, estére hazatér.

Csak ment, amerre a lába vitte, a szíve repesett és gondolatai szárnyalva keringtek az egyiptomi események körül.

Ekkor megtorpant hirtelen. Tán száz lépésnyire tőle lobogva, szikrázva égett egy csipkebokor, amely furamód gyulladt ki váratlanul, anélkül, hogy közelében ember mutatkozott volna, aki felgyujthatta. És mi okon gyujtana fel bárki egy csipkebokrot? Szemöldökét felvonva, mozdulatlanul meredt a tűzre Móse.

Figyelte az égő csipkebokrot. Tán mögötte áll valaki, akit megpillant rögtön, mihelyst lelohadnak a lángok és elpusztul a bokor. És akkor megkérdezheti tőle, mi célja volt e tűzzel?

Az égő bokornak már rég hamvába kellett volna omlani. De az csak égett, lángolt, szikrázott, a napfényben égő tüzek elmosódó, átlátszó színtelenségével, a halványkék és piros lángok egyre magasabbra csaptak, mint egy máglya, amelyet újabb és újabb fahasábokkal szüntelen táplálnak. Most már nyilvánvaló volt, hogy nincsen senki a közelben s a bokor szüntelen égett, anélkül, hogy elemésztődött volna.

— Oda megyek — gondolta álmélkodva Móse —, hogy lássam e nagy csodát, miért nem ég el a csipkebokor? Hiszen most nem álmodom, szilárd talaján mozdulatlanul áll körülöttem a világ...

Megindult a tűz felé, néhány pillanat múlva már érezte a hevét és két szemével még jobban meggyőződhetett, hogy nem káprázat játszott vele, a lángokon keresztül tisztán kivehette a bokor ágas-bogas csontvázát és az ágakon csüngő leveleket, amelyek dacolva az emberi ész minden tapasztalatával, égtek, de el nem égtek. Míg kutyája, mely tűz közeléből menekülni szokott, nem is hederít a lángokra, holott azok szinte szörzetét érintik.

És ekkor a bokorból kisüvített egy hang és kétszer egymásután néven szólította őt.

Egy hang, mint egy forró, vad szélvihar.

Mint egy szélvihar, amely fákat csavarint ki egyetlen rántással, gyökerestül, úgy süvített feléje e hang és Móse is megingott és lebukott a földre, mintha tudná, hogy nem lehet egyenes derékkal megállni e hang előtt. És hosszu végigremegett alatta a föld, mert süvítve bár, de mennydörgött is e hang, mintha elérhetetlen messziségből dühörögne alá, holott az égő bokorból szólt. Oly börtborzoló, iszonytató fenséggel, hogy rémületében Móse az eszméletlenség

szélére jutott, de jó pásztor lévén, észrevette, hogy a juhok, amelyek ijedten futkosnak tovább egy-egy hangosabb szóra, békésen legelésznek most, mert nem látnak, nem hallanak semmit.

Mert csak emberhez szólhat e hang és olyan hang ez, aminőt Móse még nem hallott soha.

De ha nem emberi hang, vajjon kinek a hangja, hisz a földön minden teremtmények között csupán az ember beszél? Megmagyarázhatatlan e hang, mikép megmagyarázhatatlan az égő, de el nem égő csipkebokor. Mely nem dajkamese, hanem valóság és ha a rettenet nem fojtogatná a torkát s nem félne feltekinteni, tán meglátná az égis erő, féhéren imbolygó szellemárnyat is...

Móse már tudja, ki szól hozzá.

És egész testében dideregni és reszketni kezd, mint a lázbeteg, holott nemcsak a nap, de az előtte lobogó tűz is hevét sugározza feléje. És hallja a lángok lebbenő, fulladt lobogását a szélben, oly elevenséggel, amint az el nem égő faágak fekete vonalait látta az imént. Mindez ébrenlét közepette élő valóság, de egyben csoda, hogy a hangot halló ebből tudja meg, ki az, aki szól hozzá.

És megrettentő tudat ez, mert hideggé dermedt Móse karja és a lába olyan, mint a kő és fekete kábulat száll reá, mely szinte megfullasztja gondolkodását. A vére elnyirkosodik, mint a halotté és a szíve a torkába lüktet, a borzalom végiglúdbőrzik fejbőrétől a lábujja hegyéig, de a mellét oly remény duzzasztja, amely embernek meg nem adatott soha.

És a földön elomolva, erejének megfeszítésével Móse csak annyit tudott rebegni, halkan, mert nem lehet oly halkan beszélni, hogy meg ne hallja az, aki néven szólította őt:

— Imhol vagyok...

*

Ez volt a dolgok kezdete, mielőtt az Úr kivezette a rabszolgákat Egyiptom földjéről.

VERMES ERNŐ

A mai nehéz, tragédiákkal telített időkben is mélységes megdöbbenést keltett Vermes Ernő halála. A tetterőtől duzzadó, minden jó ügyért lelkesedő férfiú a cionista munka terén is nagyot alkotott. Ő maga évről-évre ott járt Palesztinában, hogy fokozatosan előkészítse alijahját. A végzet nem engedte teljesülni ezt a vágyát, meghalt az úton, mielőtt célját elérhette volna. Mélységes tragikum van az ő halálában, hogy éppen ma, a zsidó sors nagy hullámvölgyének idején kellett itthagynia családját és a nagy zsidó közösséget, amelynek vezéralakja volt. Ez a közösség olyan együttérzésben állt koporsója körül, mint ha mindegyikük közeli rokonát, sorstársát, testvérét veszítette volna el. A budapesti Makkabea-nak is alapító tagja volt, később Temesvárra került mint egy nagy gyárvállalat igazgatója, de fontos gazdasági tevékenysége mellett szinte minden szabad percét a zsidó ügynek szentelte és nem volt a zsidó életnek egyetlen területe sem, amelynek fejlődését elő ne mozdította volna.

Működésének méltatására még visszatérünk.

TOLLHEGYRŐL

TANGANYIKA, KENYA, NYASSZA-FÖLD...

Kenya, Tanganyika, Nyassza-föld... Visszatérő ref-rénje gyökértelenné vált cikkeknek és embereknek. Mind-egyik helyen sokmillió benszülött fölött hártavékony, angolul beszélő réteg. Kivel akar ott angolul érintkezni a bevándorló zsidó, akinek a feketék közt kell élnie, az ő nyelvüket kell beszélnie és csak hivatalos ügyük, — ha van — szólítja őket az angolul beszélő tisztviselőkhöz. Arról, hogy angol nyelvterületre vándorolhasson nagyobb tömegű zsidó, szó sem lehet. És mégis egymás sarkát tapos-sák az angol meg a spanyol nyelvkurzusokon és mikor el-dadog néhány szót és végre ki tudja mondani: „How do you do?“ várja szegény, hogy „adjanak“ neki hazát vala-hol, ahol fejét lehajtja.

Jóakarató és tiszta szándékú tudósok, államférfiak és ujságírók, helyet keresnek, ahol kevesen laknak és ahol a zsidók letelepednének. És következetesen elkerülik Palesztinát, ahol pedig a zsidók le akarnak telepedni.

Zsidó tömegeink teljesen tudatlanul szajkózzák a csödbejutott asszimiláns propagandisták meséit Palesztina kicsinységéről, terméketlenségéről, a sok arabról és más egyebekről.

Pedig mindenki tudhatná, ha utánanézne, hogy Palesztina területe a Jordán két partján 110.000 négyszög-kilométer és ezen az egész területen nem egészen 1,800.000 ember él, abban 500.000 zsidó. A Jordán és a tenger közti részen 20.000 négyszögkilométeren 1,500.000 lakos, ebből 500.000 zsidó. Transzjordániában 90.000 négy-szögkilométeren 300.000 ember, abban semmi zsidó. Emitt rendkívül hosszú tengerpart, a legnagyobb kereskedelmi és közlekedési lehetőségekkel, a Holt-tenger kiaknázatlan ipari lehetőségei, a Galil elhanyagolt dombos-hegyes dús vidéke, a Negev feltárássra váró és a modern technikával meghódítható és termékennyé törhető földje még legalább 2,000.000 embert felvehet, amott pedig, ahol egykor Ruben, Gad és Menasse féltörzse élték szabad életüket, Básán kövér legelői fekszenek, onnan illatozott Gileád fűszere és a termékeny föld kétezer éve elhurcolt gyermekei után kiált. — Ma 300.000, jobbára egész szegény arab lakja a mai Magyarországgal egyforma nagyságú területet. És mindenütt, ahol már ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, civilizáció és kultúra van, az mind olyan volt, mint a mai Transzjordánia és ami ott született, szép, friss, életrevaló, azt a zsidók teremtették. A mai Magyarországon, a Fel-vidékkel együtt 10,000.000 ember él, 100.000 négyszög-kilométeren. Mért ne férne el a nagy tengerparttal rendel-kező Erez-Izraelben 110.000 négyszögkilométeren 7, vagy 8,000.000.

A tömegek pedig csak gázolják egymást idegen nyel-vek tanulásában és nem jut eszükbe, hogy millióikat csak egy hely, egyetlen földrész várja, úgy, mint aki hazavárja gyermekét. De akkor héberül kell tanulni, akkor az imák nyelvét kell megismerni és akkor bele lehet merülni a rej-tett szépségek tengerébe és bányászni lehet évezredes zsidó kincsek között.

Meg lehet erősödni az imáinkon és meg lehet kapaszkodni Istenünk kezében. Csak embernek kell lenni, erős-nek, magabiztosnak, olyannak, aki nem akar más lenni mint ami, s értékelni kell azt, amit örökségként kapott. Nem pedig elhányi, dobálni rendetlen futásban.

Egyetlen megoldása van a zsidóság mai szenvedései-nek. Minden nép tudja már, hogy egy nép csak saját hazájában élhet úgy, hogy a többi népek ne lássanak benne élősdit, akit le kell vakarniok magukról.

Hallassa a zsidóság hangosan pozitív akaratát.

Csak a palesztinai zsidó jövőbe vetett hit tud a sárba-taszítottakból felmagasztosuló embereket varázsolni. Csak aki népének szent varázsát érzi, az tud más népek heroiz-musáig felemelkedni. Csak az tud küzdeni a holnapért, aki törhetetlenül hisz annak diadalmas eljövételében.

A többiek a suttogók, a reszketők, a zsidóságot takargatók pedig kulloghatnak a történelem nyomában, annak kialakulásába beleszólásuk nincs és ha átmegy rajtuk a kerék, még alig akad, aki sajnálja őket.

Simeoni Ábrahám.

NAGY IMRE: ZÁRÓRA

*Én már senkire se haragszom,
én már senkire se gyanakszom,*

*engem már nem érhet semmi bánat,
lezártam a hangos, meddő vitákat,*

*Záróra... lehúztam végleg a redőt,
nem hajlongok már kundsajtok előtt.*

*nem rettent már meg idézés, intés,
öreg hitvesem vár odakint és*

*megyünk egy kávéra kettesben, lassan,
kérem a Lloydot, hogy ott is olvassam:*

*Emelkedőben a bukások száma,
öreg Weisz Mór is csödbe ment máma.*

Művészi
kiviteli

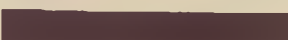
siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is Lakodalmakat vállal elsőrendű
 kivitelenben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

LOHR MÁRIA „Kronfus” vegytisztító és kefmestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

ZSIDÓ HUMOR

JERUZSÁLEMI GYEREKJÁTEK.

Egy jeruzsálemi kapu előtt játszadoznak az apróságok. Hallani lehet, mit is játszanak. Az egyik szól a másikhoz: „Mahér, mahér! — Tékef umijád — macav mejuchád!” („Siess, siess! Azonnal ostromállapot!”) Még rímbe is szedték a nagyok „játékát”!...

*

1878 végén Dietze-Barby birodalmi gyűlési képviselő kényes kérdést intézett a kancellárhoz: kit tart a legkiválóbb diplomatának. Erre Bismarck így felelt: „Hogy kit tartok a legkiválóbb diplomatának, azt nem mondhatom meg. De utána mindjárt Disraeli következik.”

*

A Pesti Hitközség egyik régebbi gyűlésén dr Ostern Lipót felszólalásában derűtséget keltett néhány kitűnően alkalmazott humoros fordulat. Kifogásolta a lelki gondozás hiányát a kórházakban és megemlítette, hogy a városi kórházakban a katolikus és református betegekhez eljönnek felekezetük papjai látogatóba, a zsidó betegek pedig nélkülözik a lelki vigasztalást. Egy alkalommal a katolikus pap éppen *erev jomkipurkor* tett látogatást híveinél és amikor ott egy búsuló öreg zsidó beteget látott, áhítatos szavakkal vigasztalta és megígérte neki, hogy az ünnep tiszteletére telefonálni fog Neigernek, küldjön estére rituális ünnepi vacsorát és másnapra igazi jomkipuri ebédet...

A kitérésre vonatkozólag dr Ostern elmondotta két diáknak ellesett beszélgetését, akik fogadalmat tettek a dohányuccai templomban, örök hűséget esküdve a zsidó vallásnak és kimenet így szólt egyik a másikához: „Alig várom, hogy tizennyolc éves legyek, hogy kikeresztelkedhessek.”

Egy asszonyrokona mesélte, milyen kedves meglepetést szerzett neki az idén a sógora: *A karácsonyfa* alatt ott találta *anyjának sziderliját* mint *krisztkindlit*. Az asszony férje pedig lelkesen mesélte, milyen öröme volt ma, hogy a katolikus pap olyan gyönyörűen magyarázta Dávid zsoltárait. Hát ezért nem kellett kitérni — mondottam neki —, hogy Dávid zsoltárait hallja más pap magyarázatában, ezt megkaphatta volna zsidó eredetiben is, együtt a zsidó imakönyvvel.

NŐI-, FÉRFI, GYERMEK KÖTÖTTÁRUK

Székelly Jenő cégnél
Petőfi Sándor-utca 9 és Váci-utca 7

VÁLTOZÁSSAL

A Malbimot kérdezte egy eretnek híve:

— Rabbí, van mód reá, hogy szabad legyen cigaretázni szombaton?

— Van, — felelte a Malbim — sinujjal, változással.

— Hogyan?

— Egyszerűen, — mosolyog a Malbim — az égő véggel a szájbán...

A PESTI CHEVRA KADISA 150 ÉVES

Fennállásának 150-ik évét fogja ünnepelni az idén a pesti Chevra Kadisa. Súlyos viszonyok között éri ez az ünnepi évforduló a magyar zsidó humanitásnak eme legnagyobb intézményét, amely minden idők változásán keresztül megtartotta ideáljait, nemes célkitűzéseit és épp ezért az általános népszerűséget és megbecsülést.

A Chevra Kadisa nem ismer se pártot, se politikát, hanem a mulandóság gondolatában kikristályosuló emberszeretetet ápolta, nyomort enyhített, aggodalmakat látott el, kegyeletet gyakorolt, kórházat, szeretetházat tartott fenn és ezreknek osztogatta a szükségadományokat.

Ezekben az időkben, mikor oly nehéz ünnepet ülni, ezért ünnep mégis a Chevra ünnepe. Ünnepe azoknak, akik a jót nemes áldozatkészséggel gyakorolják és ünnepe azoknak, akik jötevésében részesülnek.

A Mult és Jövőnek már több ízben volt alkalma a Chevra nagyszabású humanitárius intézményeit méltatni. A Szentegylet vezetősége élén Kramer Miksa elnököl, dr. Endrei Henrik igazgatóval, Lunzer Pál és Dési Géza alelnökökkel és agilis előljáróságával minden akadályt legyőzve, teljesíti misszióját és fejleszti intézményeit ma is abban a tudatban, hogy minél súlyosabbak az idők, annál súlyosabb legyen e munka a köz érdekében.

ARI IBN ZAHAV ÚJ KÖNYVE: A kátrányosok kalandjai

Héberből fordította: PATAI GUSZTÁV
Kapható a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában

Ára 1. — pengő

Jól öltözött gyermekek szalonja

„CHEDWA”

GYERMEKRUHA SZALON

V., CSÁKY-U. 3. III. 17. LIFT

ÚJ KÖNYVEK

SÓS ENDRE: EMBERDÖMPING. Sós Endre súlyos kérdésekkel foglalkozott legutóbbi előadásaiiban, amelyek most nyomtatásban is megjelentek. Napjaink zsidó problémáiról szól, a mai korszak égő sebeiről, amelyeknek gyógyítása ma már túlnőtt a zsidóság keretein és az egész humánus emberiség ügyévé vált. A könyv legérdekesebb fejezete a vallási emigránsokról, a Nansen-hivatal működéséről szólnak. Az előbbiben történeti visszapillantást veti elmult korszakok emigrációira, a száműzetés különféle fajtáira, rövid, de megelevenítő sorokban idézi a nagy száműzötteket: a vallás, a politika, az egyéni, sajátos világlátás őzöttjeit. A Nansen-hivatal működésének ismertetésénél a nagy sarkkutató és nagy emberbarát nemes fanatizmustól áthatott alakját vázolja, akinek indítványára a Népszövetség a „Nansen-útleveleket” alapította. „Száműzött cári tisztek, menekült spanyol royalisták, elkergetett szultánok sarjadékai, földönfutóvá lett örmények. állampolgárságuktól megfosztott zsidó írók, mind, mind ezekkel a népszövetségi útlevelekkel bolyongtak, amelyeken nem látható semmi címer, csak egy csontos, markáns férfi arcképe”. Sós Endre meleg, eleven, aktuális könyvét érdemes elolvasni.

BARÁT ENDRE: SZÓLALJ, ISTEN

Barát Endre költői fejlődése állandóan emelkedő vonalat mutat. Legújabb kötete mindazoknak, akik figyelemmel kísérték költészetét, igaz örömet jelent.

A mai időknek tragikus légkörében e fiatal költő hangja erőt és mélységet kap, problémái valódi életet és aktualitást. Ifjúkorának, gyermekkorának idillikus ideje lejárt. A csengő rímek boldog játékát felváltja az Istennel, a világgal, az eseményekkel való harc. Egész mai költészetének szimboluma lehet ez a két megrendítő sor:

*Vészjel sívít, hegy omlik, part szakad!
Isten, ne maradj hallgatag!...*

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

DR JAKOB HOFFMANN

Az ideérkezett amerikai lapok nagy szeretettel emlékeznek meg dr Jakob Hoffmannról, aki azelőtt Frankfurtban, most Newyorkban működik. Dr Hoffmann, aki magyarországi származású, már fiatal korában feltűnt kiváló szónoki tehetségével és alapos képzettségével, Németországba kerülve csakhamar vezető szerepre emelkedett az ottani rabbikarban és a zsidó társadalomban. Az új rezsim alatt is igen magas pozíciót töltött be és a német zsidóság bizalma összpontosult benne.

Azt a szellemet, amely ezt a kiváló tudóst és a családot, amelyből származik, áthatja, talán leginkább jellemzi az a megkapó írás, amelyet egyik hozzátartozója juttatott el hozzá:

Anyai részről nagyapánk Goldberger Hermann, a győri ort. hitközség és templom egyik alapítója és annak megalapításától 26 éven át alelnöke, nagy talmudtudós és kiváló hebreista, ébresztette fel benne az érdeklődést a komoly héber tudományok iránt. Már tízéves korától héberül leveleztek egymással és nagyapánk, az akkor még gyermek héber leveleit kijavítva és magyarázatokkal ellátva küldte vissza. Mikor meglátta benne — számtalan unokák egyikében —, hogy az fáradhatatlanul éjjel és nappal, mindig tágultabb szemekkel és lélekkel iesz a az ősi forrás kiapadhatatlan vizét, eltérítette őt attól a gondolatától, hogy valaha is gyakorlati pályára lépjen és hozzá-

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.
A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon 2-688-45

segítette ahhoz, hogy csak a tanuláshoz és a tudománynak szentelje életét. Az alig 15—16 éves unokáját a legnagyobb tudósoknak kijáró tisztelettel vette körül. Magát a tóra szellemét tisztelte benne és szinte szuggerálta, hogy neki majdan kötelességei lesznek zsidó testvéreivel szemben. Lehetséges, hogy innen van az, hogy ő egész életét, az éjjeleket és a nappalokat a tanuláshoz, a tanításhoz, Erec felépítéséhez és segítségére szoruló zsidó testvéreinek szentelte.

Apai nagyapánk Hoffmann Bernát, a Somlőszőlősen lakó Zichy grófok házizsidója és bizalmasa volt. Szintén talmudtudós, kiváló nyelvtudással és szónoki képességgel. Neki tulajdonítja szónoki képességeit és azt, hogy könnyen megtalálja az emberek lelkéhez vezető utat.

Szüleinket szándékosan hagytam ki a sorból. Nekik kevés lenne a hely egy tömörített emlékezés keretében. Az ő emléküik velem együtt 12 testvér lelkében él és ha egyikünkől kikivánczik, egész hely kell nekik.

SZÉLHÁMOSSÁG A PALESZTINA NÉVVEL. A Cionista Szövetség nevében jogtalan adománygyűjtés folyik „kivándorló halucok” részére. A szövetség kéri, hogy akiknél ily egyén megjelenik, haladéktalanul közölje telefonon a Magyar Cionista Szövetséggel.

Adriatica Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából
**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok
**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

LAKOS ALFRÉD e napokban tölti be művészi működésének 50 éves jubileumát. Az idők nem kedveznek a jubileumoknak és így ez az ünnep is csak belül, csendben, talán némi szomorúságban is játszódik le. Lakos Alfréd

volt nálunk az első, aki zsidó témát vett ecsetjére, aki a szomorú, mélabúba merült zsidó fejeknek, a megtört tartású zsidó alakoknak helyet szerzett a művészetben. Lakos Alfréd egész hosszú művészi pályáján hű maradt a zsidó élet ábrázolásához. Már legtöbb zsidó csendéletén

is zsidó foliánsokat fest, rojtos imakendőket, szombatesti gyertyatartókat. Az idegen, más, öröms színekben harsogó nagy világ nem is izgatja művészi fantáziáját. A zsidó ünnepek könnyes hangulatai, ódon kis templomok gyertyafénytől megvilágított mélységei az ő művészetének világa. És ma egy új témával gazdagodott művészete. A holygó zsidó alakjával, aki mezitláb, szegénységének néhány dirih-darabjába öltözve ül az elhagyott országúton, rettentő sorsát valami szelíd ősi melancholiával viselve. Egyedül van a borongó ég alatt és mégis megszámlálhatatlan testvére társaságában, akik épp oly üldözöttek, hontalanok, mint ő.

A *Mult és Jövő* szerkesztősége szívből köszönti Lakos Alfrédet, a zsidó művészet magyar úttörőjét!

PÓT-KONZULÁTUSOK AZ ÁLLAM- ÉS ÜTLEVÉLNÉLKÜLIEK SZÁMÁRA. Hogy az állam- és útlevél-nélküliség súlyos következményeit enyhítsék és megelőzzék, nemzetközi bizottság alakult Nizzában, hogy azok számára, akiket ez a szerencsétlen sors ért, nemzetközileg elismert, teljes érvényű pót-útleveleket szerezzenek és érdekeiket egyébként is az egyes befogadó országokban egységesen képviseljék.

A bizottság munkáját azzal kezdi, hogy statisztikai adatok alapján megállapítja az államnélküliek számát, minden országban és egyben hozzávetőleg kiszámítja, mennyivel fog nőni ezek tömege a közeljövőben.

Bárki, felekezeti, faji, politikai különbség nélkül számot tarthat egy azelőtt magas minisztériumi pozíciókat betöltött, nagy szaktudású tagokból alakult bizottság támogatására.

Kivételt csak a megbecstelenítő büntettek elkövetői képeznek. Két nemzetközi válaszutalvány melléklendő.

A bizottság címe: *Magna Charta*, Nice, Villa Florence, France, Avenue de Gairant.

ÚJ ANGOL TANFOLYAM kezdődik a Miefhoeban (Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete), első óra e hó 9-én, hétfőn este fél 8 órakor. Jelentkezés naponta 10—6-ig az egyesület helyiségében: IV., Királyi Pál ucca 9., vagy telefonon: 18—33—79. Spanyol tanfolyam ugyancsak 9-én, francia, héber tanfolyam 10-én kezdődik.

SZŐRMESZÜKSÉGLETÉT STERN

SZÜCSSZALONJÁBAN
SZEREZZE BE
ESKÜVŐKRE BELÉPŐK KÖLCSÖNZÉSEI
SZOMBATON ZÁRVA
BUDAPEST, DOROTTYA-UTCA 9
TELEFON: 187-151

Rendelések, átalakítások, prémezések,
legfinomabb minőségben és kivitelben

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és Ünnepnep zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.
Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.